

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**



**COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİLERİN GIDA
GÜVENCESİ ALGISINA ETKİLERİ VE ÖDEME
İSTEKLİLİKLERİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Havva KOÇ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YILDIRIM

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Havva KOÇ tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YILDIRIM danışmanlığında hazırlanan “COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİLERİN GIDA GÜVENCESİ ALGISINA ETKİLERİ VE ÖDEME İSTEKLİLİKLERİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 10.5.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Emine İkikat TÜMER Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. İsmet BOZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YILDIRIM Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

... / ... / 20...
Havva KOÇ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİLERİN GIDA GÜVENCESİ ALGISINA ETKİLERİ VE ÖDEME İSTEKLİLİKLERİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 22.05.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 6

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

... / ... / 20...
Dr.Öğr.Üyesi Çağatay YILDIRIM

ÖZET

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİLERİN GIDA GÜVENCESİ ALGISINA ETKİLERİ VE ÖDEME İSTEKLİLİKLERİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ

Havva KOÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Temmuz/2023
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Çağatay Yıldırım

Gıda fiyatlarında 2012 yılındaki artışla başlayan gıda kıtlığının etkileri devam ederken, Covid-19 salgını gıda üreticileri, perakendecileri, nakliyecileri gibi gerek yerel gerekse küresel gıda tedarik zincirinin farklı aktörlerini etkilemiştir. Buna bağlı olarak, tüketicilerin gıda güvenliği ve gıda güvencesine yönelik endişeleri salgınla birlikte değişiklik gösterip göstermediği tam olarak bilinmemektedir. Bu araştırmanın amacı, tüketicilerin Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası gıda güvencesi ilgili algılarını belirlemek; bireylerin gıda güvenliği yüksek ürünlere ödeme istekliliğini ortaya koymaktır. Araştırmanın verileri Samsun ili merkez ilçeleri olan Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy’de ikamet eden ve oransal örnekleme yöntemiyle belirlenen 278’i ile yapılan anketlerle elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre tüketicilerin pandemi sürecinde yaklaşık %62,9’unun gelir seviyesi aynı kalırken, %22,7’sinin gelinde azalma olmuştur. Temel neden olarak ticari faaliyetlerin azaldığı ve bu azalışı ihtiyaçları erteleme ve daha önceki tasarrufların harcanması ile telafi etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Buna karşın gıda harcamalarında ise bir artış yaşanmıştır. Özellikle stok yapma eğilimi artmıştır. Tüketicilerin %51,8’i gıda güvencesi hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünürken, kavramı tam olarak bilenlerin oranı %38,2’dir. Pandemi öncesi duruma göre gıda güvencesi ile ilgili farkındalığın arttığı ve olumlu değişimlerin yaşandığı ortaya koyulmuştur. Covid-19 pandemisinin gıda güvencesine yönelik gıdaya erişim, yeterli ve dengeli beslenme gibi endişeleri arttırdığı belirlenmiştir. Tüketicilerin kadın olması, aile büyüklüklerinin az olması, aylık gelirin artması, ailelerde çocuk olması ve gıda güvencesi ile ilgili bilgi düzeyinin yüksek olması güvenli olduğuna inandıkları gıdaya ödeme istekliliğini artırmaktadır. %59’u ise gıda güvenliği hakkında bilgi sahibi olduğunu gözlenmiştir. Tüketicilerin gıda güvencesine yönelik kaygılarını giderecek resmi kaynaklardan yapılan açıklamalar, politika yapımcıların toplumu rahatlatarak şeffaf adımlar atması ve kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı ile covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan gıda güvencesi ile ilgili hassasiyetlerin, toplumlar için bir paranoyaya dönüştürülmeden fırsata çevrilmesi önemlidir. Bu yönetim anlayışı ile tüketicilerin stok yapma eğiliminin önüne geçebilir. Pandeminin etkisiyle artan gıda güvencesi ile ilgili farkındalık sayesinde güvenli gıdaya tüketicilerin erişimini kolaylaştıracak vergi düzenlemeleri ve teşvik mekanizmalarının devreye sokulması toplum sağlığını korumada önemli bir adım olabilir. Okul yemekhane ve kantinlerinde uygulanacak «güvenli gıda ikramları» ile yeni nesillere de bu bilinç erken dönemlerde kazandırılabilir.

Anahtar Sözcükler: Covid-19, Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi, Gıda Güvenilirliği, Ödeme İstekliliği, Samsun.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE CONSUMERS' PERCEPTION OF FOOD SECURITY AND WILLINGNESS TO PAY: THE CASE OF SAMSUN PROVINCE OF TÜRKİYE

Havva KOÇ
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Agricultural Economics
Master, July/2023
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Çağatay Yıldırım

While the effects of food shortages, which began with the increase in food prices in 2012, have continued, the Covid-19 epidemic has affected various actors in the food supply chain, both locally and globally, including food manufacturers, retailers, and transporters. Consequently, it is not fully known whether consumers' concerns about food safety and food security have changed with the epidemic. The purpose of this research is to determine consumers' perceptions of food security before and after the Covid-19 pandemic and to reveal individuals' willingness to pay for products with high food safety. The data for the study were obtained through questionnaires administered to 278 individuals selected using the proportional sampling method. These individuals reside in Atakum, Canik, İlkadım, and Tekkeköy, which are the central districts of Samsun. According to the research findings, while the income level of approximately 62.9% of consumers remained the same during the pandemic process, 22.7% experienced a decrease in their income. The main reason identified for this decrease is the decline in commercial activities. Consumers are trying to compensate for this decrease by postponing their needs and utilizing their previous savings. Additionally, there has been an increase in food expenditures, particularly due to the tendency to stockpile. While 51.8% of consumers believe they have information about food security, only 38.2% fully understand the concept. Awareness of food security has increased and positive changes have been observed compared to the pre-pandemic situation. The Covid-19 pandemic has raised concerns about food security, including issues related to food accessibility, adequacy, and balanced nutrition. Factors such as being female, having a small family size, having a higher monthly income, having children in the family, and possessing a greater knowledge about food security were found to increase consumers' willingness to pay for food they perceive as safe. It was observed that 59% of respondents had knowledge about food safety. It is crucial to capitalize on the heightened awareness of food security brought about by the Covid-19 pandemic and avoid transforming it into paranoia for societies. This can be achieved through official explanations from reliable sources to address consumers' concerns about food security, transparent steps taken by policy makers to alleviate societal worries, and effective use of mass media. By adopting this management approach, consumers' tendency to stockpile can be reduced. Increased awareness of food security, resulting from the pandemic's impact, can be an important step towards safeguarding public health by implementing tax regulations and incentive mechanisms that facilitate consumers' access to safe food. Introducing "safe food treats" in school cafeterias and canteens can help instill this awareness in new generations from an early stage.

Keywords: Covid-19, Food Safety, Food Security, Willingness to Pay, Samsun.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince desteğini esirgemeyen, tezimi okuyup değerlendirerek gerekli düzeltmeleri yapmamı sağlayan, tezimle ilgili en başından en sonuna kadar bana yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Çağatay Yıldırım' a teşekkür ederim. Anket çalışmalarımda bana yardımcı olan yeğenim Hüseyin EFE' ye teşekkürlerimi sunarım.

Bugünlere gelmemde emekleri çok olan sevgili annem Narin YILDIRIM' a ve babam Ali YILDIRIM' a ve kardeşlerime; çalışmalarım esnasında beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, maddi ve manevi olarak desteğini esirgemeyen eşim Yusuf KOÇ' a, ilham kaynağım canım kızlarım Zeynep Erva KOÇ' a ve Rümeysa KOÇ' a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Havva KOÇ

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sorusu	3
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	3
1.3. Araştırmanın Amaçları.....	3
2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ÖZETLERİ.....	4
2.1. Kavramsal Çerçeve	4
2.1.1. Gıda Güvencesi Kavramı	4
2.1.2. Covid-19 Pandemisi ve Gıda Güvencesi.....	8
2.2. Kaynak Özetleri	11
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	14
3.1. Araştırma Verilerinin Elde edilmesinde Kullanılan Yöntem.....	14
3.1.1. Araştırma Alanı.....	14
3.1.2. Anket Yapılan Tüketici Sayısının Belirlenmesinde Kullanılan Yöntem	15
3.2. Araştırma Verilerinin Analizinde Kullanılan Yöntem	16
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	19
4.1. Tüketicilerin Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özellikleri	19
4.2. Covid-19 Pandemisinin Tüketici Gelirine Etkisi	20
4.3. Tüketicilerin Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği Algıları	23
4.4. Güvenli Gıdaya Yönelik Ödeme İstekliliği	27
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	31
KAYNAKÇA.....	46
EKLER.....	40
Etik Kurul Kararı	40
ÖZGEÇMİŞ.....	55

SİMGELER VE KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
BRC	: Gıda Güvenlik Standartı
CAC	: Kodeks Alimentarius Komisyonu
CSFS	: Gıda Güvenliği Çalışmaları Merkezi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EIU	: Ekonomist İstihbarat Birimi
EUREPGAP	: Avrupa Perakende Sektöründe İyi Tarım Uygulamaları
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Organizasyonu
FDA	: Gıda ve İlaç İdaresi
GAP	: İyi Tarım Uygulamaları
GHP	: İyi Hijyenik Uygulamalar
GLP	: İyi Laboratuvar Uygulamaları
GMP	: İyi Üretim Uygulamaları
GTHB	: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GTÖ	: Gıda Tarım Örgütü
GZFT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
HACCP	: Tehlike Analizleri ve Kritik Noktaları
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü
ISO 9000	: Kalite Yönetim Sistemi
ISO 22000	: Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi
ISO 14000	: Çevre Yönetim Sistemi
RG	: Resmi Gazete
SOFI	: State of Food Insecurity in the World
TDD	: Türkiye Diyetisyenler Derneği
TGDF	: Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu
TVHB	: Türk Veteriner Hekimleri Birliği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Samsun ili haritası ve anket dağılım yoğunluğu	15
Şekil 4.1. Tüketicilerin sahip olduğu meslekler.....	20



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Sıralı Probit Modelinin Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	18
Tablo 4.1. Tüketicilerin bazı karakteristik özellikleri	19
Tablo 4.2. Covid-19 sonrası aylık tüketicilerin gelirindeki değişim ve nedenleri	21
Tablo 4.3. Tüketicilerin Covid-19 pandemisinin gelirlerine etkisini azaltmak için uyguladığı yöntemler	22
Tablo 4.4. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası aylık ortalama gıda harcamaları	22
Tablo 4.5. Tüketicilerin gıda satın alma kararında etkilendikleri faktörler	22
Tablo 4.6. Tüketicilerin gıda güvencesi bilgi düzeyi	23
Tablo 4.7. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası gıda güvencesine bakış açısı	23
Tablo 4.8. Tüketicilerin gıda güvenliği bilgi düzeyi	24
Tablo 4.9. Gıda güvenliği hakkında bilgi sahibi olunan araçlar	24
Tablo 4.10. Tüketicilerin gıda ürünlerini seçerken ambalaj tercihi	25
Tablo 4.11. Tüketicilerin gıda ürünleri ile ilgili şikâyet durumu	25
Tablo 4.12. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve sonrası gıda güvenliğine bakış açısı	27
Tablo 4.13. Sıralı Probit Model Sonuçları	28
Tablo 4.14. Sıralı Probit Modelin Marjinal Etkileri	30

1. GİRİŞ

İnsanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için gıda ürünleri gereklidir (Aksulu, 2001). İnsanın büyümesi, gelişmesi, sağlıklı ve kaliteli bir hayat sürmesi için gıda ürünlerini yeterli miktarda ve dengeli tüketerek beslenmelidir (Baysal, 1995; Baysal vd., 2013). Yeterli ve dengeli beslenmeyen bir toplumda ekonomik ve sosyal refah artışı, sağlık ve güçlü yaşamaktan söz etmek zordur. Ülkeler vatandaşlarının beslenme ihtiyacını güvence altına almak ve sosyal refahı sağlamak için ulusal ve uluslararası düzeyde gıda politikaları belirlemeleri önemlidir (Leach vd., 2020).

Tarih boyunca insanoğlu birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle yaşanan savaşlar, iklimsel problemler, salgın hastalıklar gibi büyük toplulukları etkileyen olaylar sosyal, kültürel, psikolojik, demografik, ekonomik ve daha birçok yönden insanların yaşamlarını etkilemiştir. Bu gelişmeler doğrudan ve dolaylı olarak insanların temel yaşam kaynağı olan gıda ile ilgili gıda güvencesi kavramının stratejik önemini artırmıştır. Gıda güvencesi, gıda üretiminin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi, gıdanın yeterli miktarda ve kalitede üretilmesi, erişilebilir olması ve tüketicilerin bu gıdaya ekonomik olarak erişebilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu, gıda arzının sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde devam etmesini sağlar ve tüm insanların yeterli ve besleyici gıdaya erişimini temin etmektedir. Gıda güvencesinin kapsamında yer alan gıda güvenliği kavramı ise gıda üretimi, işleme, saklama ve dağıtım süreçlerinde insan sağlığını tehdit edebilecek herhangi bir riskin önlenmesi veya en aza indirgenmesi için alınan tedbirlerdir (Tayar ve Kılıç, 2014). Gıda güvenliği, gıdanın sağlıklı bir şekilde tüketilmesini ve tüketicilerin zarar görmemesini amaçlamaktadır.

Tüketiciler 1980’li yıllarda satın alacakları ürünlerin fiyatları dışında niteliğine, standartlara uygunluğuna, sağlıklı ve besleyici olma konularına ilgi duymaya başlamışlardır. 1990’lı yıllarda özellikle Avrupa’da ortaya çıkan bazı hayvansal gıdalardan kaynaklı hastalıklar üretimin her aşamasında kalite ölçütlerinin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Daha sonra kuş gribi, deli dana, şap, şarbon, mers gibi hastalıklar, üretimi artan transgenik ürünler ve bitkisel ürünlerdeki kimyasal kalıntı sorunları nedeniyle gıda güvenliği konusu gündemde kalmaya devam etmiştir (Dölekoğlu, 2003; Gündüz ve Aydoğan, 2015).

Aralık 2019'da ilk önce Çin'in Hubei bölgesinin Wuhan şehrinde görülen ve 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel salgın pandemi ilan edilen Covid-19 virüsünün dünya çapında sağlık alanında olduğu gibi ekonomik yönden de olumsuz etkileri olmuştur (Güven, 2020). Covid-19 pandemisi, tüketicilerin gıda güvencesi konusuna olan hassasiyetlerini artırmıştır (Kılıç, 2020).

Gıda ürünlerinin 2012 yılındaki ani fiyat artışları ile ortaya çıkardığı ürün kıtlığının etkileri unutulmadan, Covid-19 salgınının gıda perakendecileri, üreticileri, nakliyecileri gibi hem yerel hem de küresel ürün tedarik zincirlerinin farklı kısımlarına etkileri görülmeye başlamıştır (Béné, 2020). Pandemi sırasında, gıda üretimi ve tedarik zincirindeki işletmelerin çalışanlarının enfeksiyon riski, tüketicilerin gıda güvencesi ve gıda güvenliğine dair endişelerini artırmıştır. Ayrıca, pandemi nedeniyle birçok ülkede seyahat kısıtlamaları ve sınır kapatmaları yaşanmış, bu da gıda arzı ve talebi üzerinde etkili olmuştur. Tüketiciler, pandemi sürecinde, gıda üretim ve tedarik zincirindeki işletmelerin hijyen koşullarına ve enfeksiyon risklerine karşı daha duyarlı hale gelmişlerdir. Bu nedenle, gıda üreticileri ve tedarik zincirindeki işletmeler, çalışanlarının sağlık durumlarını izlemek, hijyen uygulamalarını sıkılaştırmak ve sosyal mesafe kurallarına uymak gibi önlemler alarak tüketicilerin güvenini kazanmak için daha da dikkatli davranmışlardır.

Pandemi sürecinde, birçok ülkede ekonomik belirsizlik yaşanmış, üretim süreçleri aksamış ve işsizlik oranları artmıştır. Bu durum, tüketicilerin gıda güvencesi konularına daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Tüketiciler, gıda arzının sürdürülebilirliği ve istikrarı konusunda endişe duyarken, aynı zamanda yeterli ve besleyici gıdaya ekonomik olarak erişebilme konusunda da endişeleri artmıştır (FAO, 2008; Kutluay vd., 2021; Soğancılar vd., 2022). Bu konuda kültürel ve sosyal açıdan homojen gruplara erişilebilmesi için yerelde ve bölgesel ölçekte yapılacak sosyal ve ekonomik yönlü araştırmalar oldukça önemlidir. Samsun ilinin merkez ilçelerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, bölge için gerekli bilgi eksikliğini azaltma ve politika yapıcılara ihtiyaçları olabilecek verileri sunmak için Covid-19 pandemisi ile tüketicilerin gıda güvencesi algısındaki değişime odaklanılmıştır. Tüketicilerin gıda güvencesi konusuna pandemi öncesi ve sonrası yaklaşımları, satın alma davranışlarındaki değişiklikler ve güvenli olduğunu düşündükleri gıdaya yönelik

ödeme istekliliklerinin ne olduğunun merak edilmesi bu araştırmanın ortaya çıkmasında temel gerekçelerdir.

1.1. Araştırma Sorusu

Bu araştırmada temel olarak “tüketicilerin gıda güvencesi algısında Covid-19 pandemisi nedeniyle değişiklik meydana gelmiş midir?” sorusuna cevap aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

1. Covid-19 pandemisi nedeniyle tüketicilerin gıda güvencesi algısı değişmiştir.
2. Covid-19 pandemisi tüketicilerin gıda güvenliği yüksek ürünlere karşı ödeme istekliliğini artırmıştır.

1.3. Araştırmanın Amaçları

Araştırmanın genel amacı, tüketicilerin Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası gıda güvencesi ile ilgili algılarını belirleme, tüketicilerin gıda güvenliği yüksek ürünler için ödeme istekliliğini ortaya koymaktır.

Yüksek lisans tezi giriş, kuramsal temeller ve kaynak özetleri, materyal metot, araştırma bulguları, sonuç ve öneriler ve kaynaklar olmak üzere 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan girişte araştırmanın amacı, araştırma soruları ve araştırmada test edilen hipotezlere yer verilmiştir. İkinci bölümde kuramsal temeller ile kavramsal çerçeve çizilmiş ve araştırmanın literatürdeki yerini ortaya koyan kaynak özetleri sunulmuştur. Üçüncü bölümde çalışmanın veri kaynaklarının ve kullanılan yöntemlerin açıklandığı materyal ve yöntemi yer almıştır. Araştırma bulguları dördüncü bölümde sunulmuş ve tartışılmıştır. Beşinci bölümde, sonuç ve öneriler verilmiştir. Tez araştırmada faydalanılan kaynakların verildiği kaynaklar bölümü ile son bulmuştur.

2. KURAMSAL TEMELLER VE KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Gıda Güvencesi Kavramı

İnsanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için gerekli olan besin öğelerini tüketebilmeleri amacıyla güvenli, besleyici ve yeterli ürüne erişimleri (FAO, 2008) anlamına gelen gıda güvencesinin uygulanması stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, 2030 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde gıda güvencesinin sağlanması ve açlığın sona erdirilmesinin önemli bir yeri vardır (UNDP, 2021).

1996 yılı Dünya Gıda Zirvesi'nin raporunda gıda güvencesi, “insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duydukları besinleri ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilme” olarak tanımlanmıştır (FAO, 2008; TGDF, 2011).

Birleşmiş Milletler Tarım Organizasyonu'nun (FAO) gıda güvencesi hakkında dünya kapsamında belirlediği dört ana ilkesi vardır (Paçacı, 2019). Bu ilkeler; yeterlilik, sağlanabilirlik, erişilebilirlik ve kabul edilebilirliktir. Bunlardan ilki yeterlilik; sürdürülebilir ortamda üretilen gıdaların yeterince olmasıdır. İkinci olarak sağlanabilirlik ilkesinde bölgesel olarak, ülke çapında ve küresel çapta tüm bireylere her zaman yetecek düzeyde gıdanın sağlanabilir olmasıdır. Erişilebilirlik ilkesi ise, herkesin fiziksel ve ekonomik olarak gıdaya eşit olarak erişebilmesi anlamına gelir. Bireylerin gıdaya erişmesini etkileyen gelir-gider tablosu, piyasa şartları ve fiyat politikası vardır. Kabul edilebilirlik; bireylerin kültür alışkanlıklarına, haysiyetine ve insan haklarına zararı olmayan besinleri elde etmektir (CSFS, 2015; Koç ve Uzman, 2015).

Gıda güvencesi gıda güvenliği kavramlarını kapsayan, gıdaya ekonomik ve fiziksel erişimi sağlayan anlamında bir tanıma sahiptir (Koç ve Uzman, 2015; Niyaz ve İnan, 2016). Gıda güvenliği, “sağlıklı ve mükemmel gıda üretimini temin etmek için gıdaların; üretiminde, işlenmesinde, kontrol edilmesinde ve dağıtılması esnasında gereken hususlara uyularak tedbirlerin alınması” olarak tanımlanmaktadır (TGDF, 2011). Gıda güvenliğinin amacı; biyolojik, fiziksel ve kimyasal bakımdan üretilen

ürünlerin bulunduğumuz ortama, tüketim yapan bireylere neden olacağı zararın engellenmesidir (Yaralı, 2018).

Dünya’da; Babiller’in Hammurabi Kanunları’nda gıda güvenliğini sağlamak adına bayat besinlere, yapılan yanlış tartım veya ölçümlere ve yüksek fiyat düzenlemelerine karşı ilk yasakların örnekleri görülmüştür (Babaoğlu vd.,1997). Bu hususlarla ilgili Eski Yunan kaynaklarında, Osmanlı İmparatorluğu, Roma, İngiltere, Fransa’da farklı mevzuatlar vardır. Ayrıca kilisenin tüccarlar üzerinde artan baskısı ile Ortaçağda alıcıları korumaya yönelik yeni yasalar çıkarılmıştır (Baykan, 1996).

Günümüzde gıda güvenliği ile ilgili problemleri engellemek ve ekonomik kayıpları en aza indirmek için gelişmiş ülkelerde başlatılan ve gelişmekte olan ülkelerde de önemsenmeye başlanan gıda güvenliği ile alakalı GMP, HACCP, ISO 22000, GHP, ISO 9000:2000, EUREPGAP, BRC, IFC gibi sistemlerden oluşan uluslararası uygulamalar başlatılmıştır (Dölekoğlu, 2003).

Gıda güvenliğine dair milletlerarası uygulamalar, BM’nin kendi görev kapsamında önem verdiği mevzularda ilk sırada yer almaktadır. Bu kapsamda, 1997’de BM İdari Koordinasyon Komitesi yapısında, 1996 yılında uygulanması amacıyla Dünya Gıda Zirvesi Eylem Planı’nın yürütmekle görevlendirilmiş "Gıda Güvenliği ve Kırsal Kalkınma İletişim Ağı" geliştirilmiştir (Erden, 2012).

Gıda güvenliği sorunları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere büyük ölçüde farklıdır. Gelişmekte olan ülkeler; depolama, liman ve yol yatırımları gibi altyapı sorunları yaşamakta, sorunların çözümü için bütçe ayırmak zorunda kalmakta, bu durumda güvenilir gıdaların satın alınma bilirliliğine engel olmaktadır. Bu ülkelere, yaşanan yapısal sorunlar gıda güvenliğinin ve güvencesinin sağlanmasını engellemektedir. Gelişmiş ülkeler ise, gıda güvencesi kapsamında daha yüksek bir performans göstermesine rağmen, gelişmekte olan pazarlarda ekonomik büyüme oranının düşük olması, insanların satın alma gücünü etkilemiştir. Ayrıca son dönemlerde özellikle Avrupa, artan siyasi dengesizlik ile karşılaşmıştır. Aynı zamanda, gelişmiş ülkeler daha farklı beslenme şekline ve nitelikli mikro besinlere sahip olmasına karşın, obezite seviyeleri daha fazladır. Ayrıca obezite FAO’ya göre bir gıda güvencesi sorunu sayılmaktadır (EIU, 2015).

Gıda güvenliğini gerçekleştirebilmek adına “Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri” şeklinde isimlendirilen birçok yöntem dünyada uygulanmaya başlanmıştır.

İyi Üretim Uygulamaları (GMP), İyi Tarım Uygulamaları (GAP), İyi Laboratuvar Uygulamaları (GLP), İyi Hijyenik Uygulamalar (GHP) ile Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (HACCP) gibi yöntemlerdir. Bu yöntemler gıda güvenliğini uygulamaya dayalı sistemler olarak milletlerarası kapsamda onaylanmış ve uygulanmaya geçilmiştir (Erden, 2012).

FAO'nun; gıda güvencesi ve güvenliği hakkında her yıl yayınladığı, ülkelerin ve bölgelerin ne durumda olduğunu gösteren, gıda güvenliği adına ne gibi çalışmaların yapıldığını ve gelecekte ne olması beklendiğini açıklayan raporu “State of Food Insecurity in the World (SOFI)”’dür. SOFI gıdaların maliyetini azaltarak, sağlıklı diyetler için en uygun maliyetlerde gıda sistemlerinin dönüşümünü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu rapor açlığın ve kötü beslenmenin sona erdirilmesini hedeflemektedir. Raporda 2020 yılı için; yaşanan Covid-19 salgını küresel gıda sistemlerinin güvenlik açıkları ve yetersizlikleri üzerine yoğunlaşıyor. SOFI’ye göre; 2030 yılına kadar dünyada açlık çeken birey sayısı artmaya devam ederse Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Sıfır Açlık hedefine ulaşmasının mümkün olmayacaktır.

Dünyada gıda güvenliği anlayışı, ülkelerde yaşanmış krizler ve globalleşmenin de tesiriyle, önemli derecede değişim göstermiştir. Türkiye’de de, yaşanmış bir geçiş devrinden sonra gıda güvenliği konusunda önem arz eden politikalar oluşturularak ileri seviyelere geçilmiştir. İnsanlar besin üreticilerinin güvenilir gıdalar sunmasını beklemektedir (Çalıcıoğlu, 2012).

Anadolu tarihinde “gıda mevzuatı” na dair bilginin yer aldığı ilk bulgu, bundan yaklaşık 3500 yıl öncesinde yaşayan Hititlerin yaşadığı döneme aittir. Türklerde ise 1485 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından gıda bakımından ilk mevzuat hükümlerine “Yemiş İskelesi, Sebzeane ve Salhanelerde Yapılacak Narh Kontrolüne İlişkin Kanunu’nda yer verilmiştir (Kayahan vd., 2004). Osmanlı İmparatorluğu’nda 1502 yılında Sultan II. Beyazıt zamanında gıda güvenliği ile ilgili olarak çıkardığı en geniş yasal düzenleme dünya da bir ilk olan, devletin ve Yaralucalı Muhyiddin tarafından hazırlanan Kanunname-i İktisab-ı Bursa’dır. Gıda Nizamnamesi olarak da bilinen bu yasa Standartlar, Tüketici Koruma ve Belediye Yasası şeklinde üç ayrı yasadandır (Kılıç, 2008).

Türkiye’de gıda güvenliği, 1930 senesindeki 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun çıkarılmasından itibaren yaşadığımız çağa gelene kadarki süreçte değişme ve ilerleme

göstererek kanunlara eklenmiştir (Buzbaş, 2010). Cumhuriyet Dönemi'nde gıda kontrolü ile ilgili olarak yapılan en önemli kanuni düzenleme olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 1930 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunda gıdalarla ilgili değerlendirmelere, denetimlere, uygulanacak cezalara ve yasak olan durumlara yer verilmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Yasası'na bakılarak önce 1942'de Gıda Nizamnamesi, ardından 1952'de Gıda Maddeleri Tüzüğü çıkarılmıştır. Gıda Maddeleri Tüzüğünde; besin maddelerinin, milletin sağlığı ile ilgili eşyanın içeriklerinin nasıl olması gerektiği, ne gibi şartlarda bozulduğu, taklit edildiği veya hangi durumlarda tağşiş sayılabileceği açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu kanunla gıda kontrolü ile ilgili olarak Sağlık Bakanlığı ve Belediyelere önemli sorumluluklar verilmiştir (Beykaya, 2020; Pala ve Şeminur, 1992).

Aynı zamanda 1952 yılındaki Gıda Maddeleri Tüzüğü'nün çıkarılması ile Gıda Kanunu oluşmuş ve bu kanun 1995 yılındaki 560 sayılı kanun hükmünde kararname çıkıncaya kadarki sürede bütün gıda sürecini devralmıştır ve birçok gelişme beraberinde yaşanmıştır. Örneğin; 1995'teki 560 sayılı "Gıdaların Üretim, Tüketim ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname" ye dayanarak 1997'de çıkarılmış olan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 1998'deki Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Mevzuat ve 2007'de çıkarılan 2008 senesindeki değişiklik ile hazırlanmış olan Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik oldukça önemli olan diğer gelişmeler arasında yer almıştır (RG, 1997). Bu yönetmelikte besinlerde ortaya çıkabilecek olan; kimyasal, fiziksel ve biyolojik tüm hasarların engellenebilmesine karşı alınan önlemlerin tamamını içeren bir gıda güvenliği tanımı yapılmaktadır (RG, 2008).

Yaşanılan bu gelişmelere bakıldığında zaman güvenilir gıdanın sağlanması konusunda 2000 yılından itibaren faaliyetlere hız verilmiştir. İnsanların da zaman içerisinde farklı alanlardaki gıdaların daha güvenilir olmasını istemeleri ve bundan ötürü yaşadıkları ülke içerisindeki hükümetlerinden gıda güvenliğine ilişkin politikalar düzenlemelerini dile getirmekte olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı hükümetler, bazı kanuni düzenlemeler yapmakta ve AB ile uyum faaliyetleri başta olmak üzere uluslararası düzendeki baskılardan etkilenmektedirler (Koç ve Uzmay, 2015).

Türkiye'de besinlerin güvenliğinin sağlanmasındaki karşılaşılan tehlikeler; harcamalardaki ve pazarlamadaki oturmuş hâlde bulunan alışılmışların farklılaştırılmasındaki güçlükler, tescil harici üretim, vatandaşların bilgi yoksunluğu,

kurumların dar kapsamlı olması, güvenilir gıda alanında bilgi karmaşasının olması ve bu yüzden gıdaya karşı güven duyulmaması, temel üretim evresinde temizlik uygulamalarındaki yetersizlik olmak üzere, güvenilir gıda için gerçekleştirilen GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizi ile bütün bu tehlikeler saptanmıştır (GTHB, 2013). GZFT analizinin diğer bir aşamasında tespit edilen güçlü olmayan taraflar ise; uluslararası düzendeki kurumlarla birlikteliğin tam anlamıyla kurulamaması, kalifiye elemanların yeterli düzeyde olmaması ve iletişim ağlarından aktif şekilde yararlanılamamasıdır (GTHB, 2013).

2.1.2. Covid-19 Pandemisi ve Gıda Güvencesi

Bulaşıcı hastalıklar son yirmi yıl içerisinde insanoğlunun karşısına farklı şekillerde çıkmıştır. Çin’de 2002 yılında gerçekleşen Sars salgınından sonra, 2015 yılı itibari ile Batı Afrika’da Ebola ve Mers insanoğlunu etkileyen virüsler olmuştur (WHO, 2020).

DSÖ, Çin Ülke Ofisi tarafından, 31 Aralık 2019 tarihinde, Çin’in Hubei Eyaletinin Vuhan Şehrinde, sebebi o an için bilinmeyen zatürre vakaları bildirilmiş ve 5 Ocak 2020 tarihinde, daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs tanımlanmıştır. Başlangıçta 2019-nCoV olarak ifade edilen bu hastalık, 11 Şubat 2020 tarihinde Covid-19 olarak adlandırılmış ve Çin’de ortaya çıktıktan sonra, üç ay gibi kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya genelinde vakaların görülme sıklığının artması sonucunda 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19, küresel çapta bir salgın olarak bildirilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020). Covid-19 salgını halen insanoğlunun hayatını büyük oranda tehdit etmeye devam etmektedir (Doğan ve Doğan, 2020).

Dünyada, virüsün hızla yayılmasını kontrol altına alma amacıyla hasta bireylere karantina şartı koymakta ve sağlıklı kişilere de hastalıktan kaçınmak için sosyal izolasyon uygulamalarını önermektedir. Bu iki yöntem, bulaşıcı hastalık salgınlarının etkisini önleyebilen veya en azından minimize edebilen iki önlemdir (Garipoğlu ve Bozar, 2020). Karantina, kişiyi normal yaşantısından uzaklaştıran ve buna bağlı olarak hem duygu durumunda değişikliğe hem de daha hareketsiz bir yaşam sürmesine neden olan bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Eskici, 2020). Pandemi sürecinin ilerlemesiyle birlikte, karantina uygulamaları, gıda güvenliğinin pandemi süreci tüm toplumları; sağlık, eğitim, beslenme, ilaç, ticaret, ekonomi, işsizlik ve sosyal açıdan etkilemiştir. Bu sürecin en az zararlı sürdürülebilmesi için alınan önlemler besin

Üretim ve tedarik zincirinin de güvenli bir Şekilde devam etmesinde büyük bir çaba sarf edilmesini de gerektirmektedir (Ongan vd., 2020).

Covid-19'un besinlerden geçtiğine dair bir veri yoktur ancak olası bulaŖları önlemek için besin hijyenine maksimum düzeyde dikkat edilmelidir (Sağdıç vd., 2020). Koronavirüs suları için mevcut kanıtlar, dŖk sıcaklık derecelerinde ve donma sıcaklıklarında stabil kaldığını göstermesine karŖın, virüslerin gıdaya bulaŖmasının hijyen ve gıda güvenliği uygulamaları ile engellenebileceği bildirilmiŖtir (TDD, 2020).

Gıda-Tarım rgt (GT), Türkiye Diyetisyenler Derneği (TDD) gibi uluslararası ve ulusal kurumlar bu dönemde yeterli ve dengeli beslenmede; tüm besin gruplarından yeterli ve dengeli düzeyde alınmasını, taze meyve ve sebze alımının arttırılmasını, günlük yeterli sıvı alımına dikkat edilmesini önermektedir (Anonim, 2020).

Covid-19, güvenli gıda uygulamalarında deđiŖikliklere neden olarak gıda iŖleyicileri ve tüketicilerin gıda güvenliği alışkanlıklarını glendirmiŖ ve bunun sonucunda da tüketicide davranıŖında hızlı ve büyük bir deđiŖim gerekleŖmiŖtir (Akın ve Akın, 2020; Lacombe vd., 2021). Covid-19 salgını sonrasında insanların besin değerisi yüksek, sağlıklı ambalajlanmış ve temiz koŖullarda retilmiŖ gıdalara olan yöneliminin artması gıda güvenliği kavramının daha da önem kazanmasına neden olmuŖtur. Genel olarak gıda üretiminin hazırlanmasında olduğu kadar tüketiminde de her zaman hijyen kurallarına uyulması gerekmektedir (Demirhan ve Demirhan, 2020).

Covid-19 salgın dönemi devam ederken tarımsal üretiminde kesintiye uğramaması, yeterli ve sağlıklı gıdaya eriŖimin sağlanması amacıyla çiftçilere özel izinler verilmiŖ ve tarlada faaliyetlere devam edilmesi sylenilmiŖtir. Bu pandemi döneminin ne zaman son bulacağı belirsizlik yaratırken, hem gıda arzında hem de talebinde hızlı deđiŖimleri beraberinde getirmiŖtir. Türkiye, Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri neticesinde hareket etmesine rağmen ülke genelinde salgın yayılmaya devam etmiŖtir. Bu durum ülke ekonomisinin derinden etkilenmesine özellikle de tarım, hayvancılık ve gıda sektörlerinde ani dalgalanmalara neden olmuŖtur (Hiç, 2020).

Covid-19 virüsünün iletiminden kaçınmak ve gıda güvenliği sisteminin en azından minimum gerekliliklerine uymak için gıda iŖletmesi alıŖanları ve tüketiciler

de dahil olmak üzere gıda işleyicilerinin yeterli sanitasyon ve hijyenik uygulama kurallarına uymaları gerekmektedir (Olaimat vd., 2020). Gıda işleme tesislerindeki gıda güvenliği uygulamaları, kişisel koruyucu ekipmanların kullanımı ve ellerin sıklıkla yıkanması dahil olmak üzere, en yüksek hijyen standartlarının sürekli uygulanmasına yönelik olmalıdır (Djekic vd., 2021). Sosyal mesafenin korunmasının zor olduğu üretim alanlarında işverenler, işçiler için hangi önlemleri alabileceğini düşünmelidir. Personel gıda işleme alanını terk ettikten ve koruyucu kıyafetlerini çıkardıktan sonra sosyal mesafeye ve el yıkama kurallarına uymalıdır (FDA, 2020).

Yeni tip koronavirüsün gıdalar ile bulaştığına dair herhangi bir kesin kanıt bulunmadığı, gıda hijyenine ve gıda güvenliğine dikkat edildiği takdirde gıdalarla bulaşmanın söz konusu olmayacağı bildirilmiştir. Diğer yandan özellikle hayvansal kaynaklı çiğ gıdaların tüketiminden kaçınılması ve olası çapraz kontaminasyonları engellemek amacıyla dikkatli şekilde saklanması gerektiği vurgulanmıştır (WHO, 2020).

2012 yılında gıda fiyatlarındaki artışla başlayan gıda kıtlığının etkileri devam ederken, Covid-19 salgını gıda üreticileri, perakendeciler, nakliyeciler gibi gerek yerel gerekse küresel gıda tedarik zincirinin farklı aktörlerini etkilemiştir (Béné, 2020). Buna bağlı olarak, insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya hem fiilen hem de ekonomik açıdan erişimlerini ifade eden gıda güvencesine (FAO, 2008) yönelik endişeler salgınla birlikte artış göstermiştir (Soğancılar vd., 2022).

Covid-19 salgını, besin güvencesinin ulaşılabilirlik, erişim, yararlanma/kullanım ve kararlılık boyutlarını olumsuz etkilemiştir (Ongan, 2020). Fakat yine de gıda güvencesinin gıdanın fiziksel bulunabilirlik boyutunu küresel ve ulusal düzeyde henüz gözle görülür bir biçimde tehlikeye attığını söylemek mümkün değildir. Ülkelerde, gıda üretiminin sürekliliğini sağlamak için tarım sektörü kapanma önlemlerinden muaf tutulmuştur (Devereux vd., 2020). Ancak, bazı ülkelerin ulusal kaynakları korumak için gıda ihracatını azaltma yönündeki davranışları ithalata bağımlı ülkelerde bazı temel gıdaların bulunabilirliği hakkında endişeler yaratmıştır (Devereux vd., 2020; Udmale vd., 2020).

Milyarlarca insanın hayatını etkileyen Covid-19 salgını, insan sağlığını tehdit etmenin yanında ekonomik durgunluk ve gıda sistemlerinde meydana gelen aksaklıklar sebebiyle gıda güvencesini tehdit eden olumsuz etkileri ile dönemsel bir

gıda güvencesizliği yaratmıştır. Çoğu işyerinin geçici olarak kapatılmasını ifade eden kapanma önlemleri, can kayıplarını en aza indirmek için gerekli olsa da gıda güvencesi ve açlık için olumsuz sonuçlar doğuran önemli ekonomik etkiler yaratmıştır (Devereux vd., 2020). Salgın sadece ulusal ve uluslararası sağlık sistemlerini zorlamamış; aynı zamanda gıda sistemlerinin kırılganlığını ve ne kadar kolay bozulabileceğini de göstermiştir (Béné, 2020). Salgın, tüm dünyada gıda sistemlerinin ve gıda tedarik zincirlerinin kırılganlığı ve farklı tedarik zinciri türlerinin gıda güvencesini sağlamada üstlendiği roller üzerine tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Swinnen ve McDermott, 2020).

2.2. Kaynak Özetleri

Türkiye’de gıda güvencesi ve Covid- 19 hakkında yerli ve yabancı olmak üzere bilgi veren birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar gıda güvencesi ve Covid-19 sürecinde gıda güvencesi olmak üzere 2 grupta incelenmiştir. Bu çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Gıda güvencesini ele alan çalışmalar incelendiğinde; ülkemizde gıda güvencesi kavramı, dünyada, Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de gıda güvencesine verilen önemi ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır (Aydın ve ark., 2021; Kıymaz ve Şahinöz, 2010; Koç ve Uzmay, 2015; Niyaz ve İnan, 2016).

Türkiye’de gıda güvencesine ilişkin yürütülen politikalara değinen birçok araştırma vardır. Bu çalışmalarda, düzenli olarak yapılacak araştırmalar, politikaların istenen sonucu verip vermediğini görmek açısından önemli olduğu saptanmış, eğer istenen sonuçlar alınamadıysa politikaların gözden geçirilmesi, gerekiyorsa yeni politikaların belirlenmesi ancak düzenli yapılacak gıda güvencesi ölçümleri ile mümkün olacağı sonucuna varılmıştır (Oğur ve Çam, 2022; Sertyeşilişik, 2022).

Gıda güvencesinin bir unsuru olan gıda güvenliği konusunu ele alan çalışmalar incelendiğinde; ülkemizde gıda güvenliği kavramı, gıda mevzuatındaki değişim ve gelişmeler, gıda güvenliği sisteminin işleyişi, gıdaların kalite standartlarına ilişkin sertifika kontrolü, denetim ve uygulamalar ile gıda işletmelerinin yasal uygunluğunu takip etmek amacıyla birçok çalışma yapılmıştır (Arıkan, 2021; Beykaya, 2020; Giray ve Soysal, 2007; Halaç, 2002; Koç ve Uzmay, 2015; Öztürk vd., 2020; Şahin, 2001; Yaralı, 2018).

Gıda ürünleri ve gıda ürünleri tüketim alışkanlıkları, gıda güvenliği açısından tüketicinin bilgi ve davranışları incelenmesi üzerine yapılan çalışmalarda eğitim ve gelir düzeyi arttıkça gıda güvenliği bilinç düzeyi de arttığı gözlenmiştir. Gıda ürünleri satın alırken fiyat, görünüş, geleneksel üretim, marka, kalite, sağlık ve tazelik gibi özellikler önemli görülmüştür (Bal vd., 2006; Bruhn ve Schutz, 1999; Dölekoğlu, 2003; Gündüz ve Aydoğan, 2015; Kılıç, 2008; Onurlubaş ve Gürler, 2016; Söğüt vd., 2020; Şafak, 2006; Topuzoğlu vd., 2007; Türk-İncel, 2005; Uzunöz vd., 2008).

Uluslararası düzeyde ve Türkiye’de gıda güvenliğinde karşılaşılan sorunlar ile ilgili ele alınan çalışmalarda; teknik ve hijyenik şartlara uygun üretim yapmayan kayıtsız işletmelerin çokluğu en önemli problemlerden biri olarak saptanmıştır. Ayrıca yeni teknolojik gelişmelere uyum zorunluluğu, gıda üretim, işleme, dağıtım, pazarlama vb. alanlarda faaliyet gösteren gıda işletmecisi ile bu işletmeleri denetleyen personele güvenli gıda konularında uygulama, mevzuat ve yararları hakkında eğitim verilmelidir. Güvenli gıda talebini yaratan tüketiciye de gıda bilincinin eğitim yöntemleri, yasal hakları, kurum ve kuruluşların yetkileri konusunda bilgi verilerek sorunların çözümünde etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Arıkan, 2021; Erden, 2012; İba, 2013).

Pandemi sürecinde besinlerin insanlara güvenilir ve sağlıklı olarak ulaştırılması sorunu ile ilgili ele alınan çalışmalarda; besin güvencesinde rol oynayan; sürdürülebilir beslenme adımları, bireylerin beslenme ve sağlık durumuna doğrudan etki etmesi nedeniyle küresel Covid-19 salgını ve gelecekte görülebilecek benzer hastalıklardan korunmada ve tedavi etkinliğini arttırmada besin üretim ve tedarik zinciri ve güvenilir besin üretiminin ana unsurları üzerine çözüm önerileri sunulmuştur (Cappelli ve Cini, 2020; Ongan ve ark., 2020; Soğancılar vd., 2022).

Covid- 19 pandemisinde gıda güvencesi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Covid-19 kavramı, korunma yöntemleri, gıda sistemi üzerine etkileri ve Covid-19 salgını açısından gıda güvencesini ele alan birçok çalışma yapılmış, Covid-19 süreci bireylerde gıda güvencesinin önemini daha da artırmış ve tüketicilerin ürünlerin kalite ve hijyen koşullarını sorgulamalarına neden olmuştur (Akin, 2020; Demir, 2021; Hacıoğlu ve Sağlam, 2020; Özşahin ve Aksoy, 2020; Sağdıç vd., 2020; Tayar, 2020).

Covid-19 pandemisi ile tüketicilerin evde geçirdiği sürenin artması ile beslenme alışkanlıklarında, uyku ve fiziksel aktivite düzenlerinde değişiklikler

gözlenmiştir. Tüketiciler de pandemi nedeniyle oluşan kaygı sonucu sağlıklı beslenmeye yöneldikleri ve bağışıklığı güçlendirici etkisinden dolayı takviye vitamin kullanımına ağırlık verilmesi ile meyve ve sebzeleri, yüksek lif içerikli ürünler, meyve suları ve süt gibi yiyeceklerin ağırlıklı tüketilmesi bireylerin beslenme alışkanlıklarında değişim olduğu göstermektedir (Cömert ve Yeşilyurt, 2021; Çakıroğlu vd., 2021; Çatlı, 2021; Kutlu vd., 2021; Macit, 2020; Nahya, 2021).

Covid-19 salgının tüketicilerin gıda güvencesi algısı, gıda kalitesi ve hijyen vurgularının önem kazanması ile gıda güvenliğine ilişkin çeşitli uygulamaların benimsendiği görülmüştür. Covid-19 fobisi arttıkça tüketicilerin ürün bilgisine verdiği önem ve konserve, dondurulmuş besinler, paketli gıdaların daha fazla tercih edilmesi sonucu korunmuş besinlere yönelimleri artmıştır. Covid-19 süreci bireylerde gıda güvencesi ile ilgili kalıcı etkiler bırakarak gıda güvencesi algısının değişmesine neden olmuştur. Ayrıca tüketicileri stok yapmaya yönelterek gıda ürünlerini satın alma davranışlarını da etkilediğini saptanmıştır (Aytop vd., 2021; Baltacı ve Akaydın, 2020; Hacıoğlu ve Sağlam, 2020; Kaya, 2021; Nahya, 2021; Tolun ve Bulut, 2021).

Covid-19 salgını; işgücü kıtlığı, ulaşım ağlarındaki aksamalar ve ülkelerin koyduğu sınırlamalar ile gıda tedarik zincirlerindeki süreçleri olumsuz etkilemiştir. Ayrıca pandemiden kaynaklanan sosyal mesafe, izolasyon, karantina ve sokağa çıkma yasakları gibi tedbirler nedeniyle gıda alışverişlerinde çevrim içi alışverişte artışa neden olmuştur (Erokhin ve Gao, 2020; Ongan vd., 2020; Swinnen ve McDermott, 2020; Soğancılar vd., 2022; Tepe vd., 2022).

Covid-19 pandemisi ile birlikte tarım üreticilerinin desteklenmesi ve yeni tarımsal politikalar üretilmesi gerektiği, sektörün sorumluluk payının ve tarımsal girdi maliyetlerinin arttığı ve tarım sektörünün bu pandemi döneminden olumsuz etkilendiği gözlenmiştir (Kutluay vd., 2021).

Tüketicilerin çevre dostu ürünlere ve yeşil gıda ürünlerine fazla ödeme isteği hakkında bilgi tutum ve görüşlerini belirlemek ve bu ürünlere fazladan ödeme isteklerinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bireylerin çevre dostu ürünlere ve yeşil gıda ürünlerine daha fazla ödemeye istekli oldukları belirlenmiştir (Kızıloğlu vd., 2013; Royne vd., 2011; Tsen vd., 2006).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Samsun ili merkez ilçeleri olan Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy'de ikamet eden tüketicileri kapsamaktadır. Araştırmada kullanılan yöntemler (i) araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan yöntem, (ii) araştırma verilerinin analizinde kullanılan yöntem olmak üzere 2 alt başlık halinde verilmiştir.

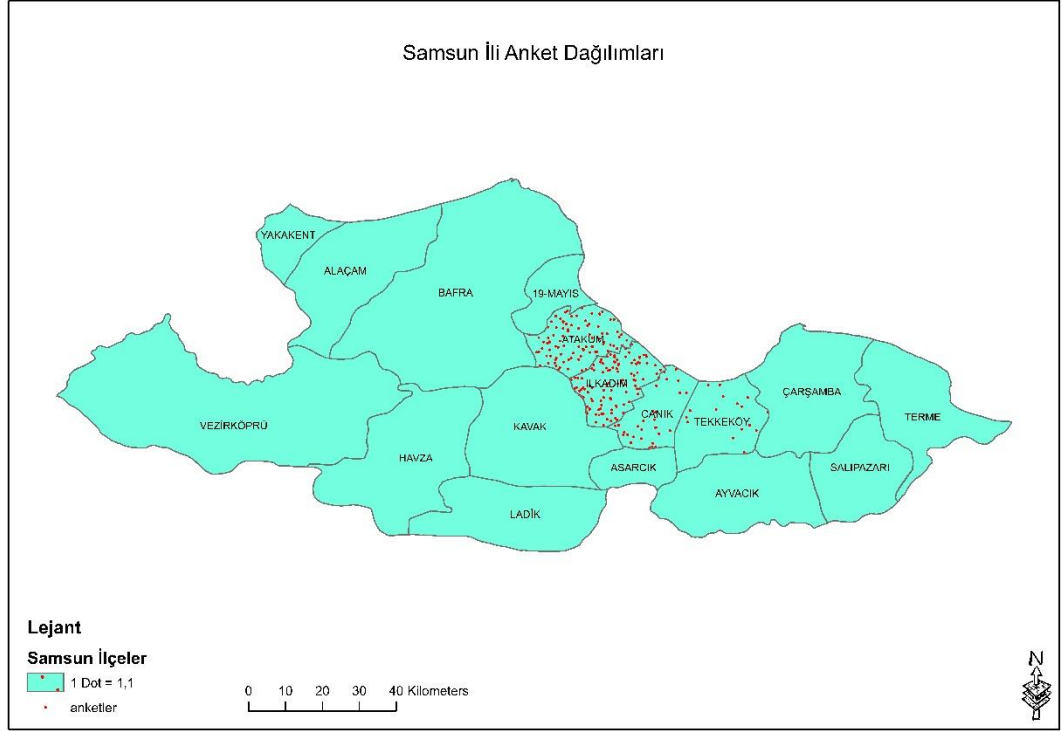
3.1. Araştırma Verilerinin Elde edilmesinde Kullanılan Yöntem

Araştırma verileri Samsun ili merkez ilçeleri olan Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy'de ikamet eden tüketicilerle yüz yüze ve online yapılan anketler ile elde edilmiştir. İkincil veri olarak daha önce yapılmış çalışmalar, ilgili kurum ve kuruluşların kayıtları kullanılmıştır. Araştırma verileri 2022 yılının mart ve nisan ayında toplanmıştır.

3.1.1. Araştırma Alanı

Samsun, Türkiye'nin büyükşehir statüsündeki otuz ilinden biridir. Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde merkezî bir noktada yer alır (Şekil 3.1). Samsun; bölgenin en yüksek, Türkiye'nin ise on altıncı en yüksek nüfuslu ilidir. Yeşilirmak'ın oluşturduğu Yeşilirmak Deltası; Kızılırmak'ın oluşturduğu Kızılırmak Deltası ve Terme ile Vezirköprü ovalarıyla birlikte zengin delta alanlarına sahip olan Samsun bu nedenle "Karadeniz'in Mezopotamyası" olarak anılmaktadır (Anonim, 2023).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomisi tarım ve hayvancılık temelli olan ilin topraklarının %47'si hâlen tarım amaçlı kullanılsa da günümüzde ekonomik etkinlik büyük oranda ticaret ve sanayiye dayalı olup tarım ve hayvancılığın ağırlığı giderek azalmaktadır. Samsun aynı zamanda bir liman şehri ve geniş hinterlandı ile bir lojistik noktadır. Denizyolu, havayolu ve karayoluyla ulaşım sağlanabilmektedir (Anonim, 2023).



Şekil 3.1. Samsun ili haritası ve anket dağılım yoğunluğu

Karadeniz Bölgesi'nin eğitim, sağlık, sanayi, ticaret, ulaşım ve ekonomi açılarından en gelişmiş şehri olan Samsun kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerden biridir. Samsun iklimi şehrin konumu ve coğrafyası dolayısıyla sahil ve iç kesimlerde değişiklik göstermektedir. Sahil şeridinde tipik Karadeniz ikliminin görülürken, iç kısımlarına doğru karasal iklim ağırlık kazanmaktadır (Anonim, 2023).

3.1.2. Anket Yapılan Tüketici Sayısının Belirlenmesinde Kullanılan Yöntem

Anket yapılacak tüketicilerin belirlenmesinde oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ana kitleyi belirleyen il ve ilçelerine ait güncel nüfus bilgisi TÜİK'ten elde edilmiştir (TÜİK, 2022).

Newbold (1995) tarafından aşağıdaki şekilde formüle edilen “Oransal Örnek Hacmi” ile belirlenmiştir.

$$n = \frac{N p (1 - p)}{(N - 1) \sigma_p^2 + (1 - p)}$$

Formülde; n: Örnek büyüklüğü, N: Anakülte, p: Tahmin oranı 0.5 (maksimum örnek büyüklüğü için), σ_p^2 : Oran varyansını göstermektedir.

Örnek hacmi %90 güven aralığı ve %5 hata payı ile anket sayısı 278 olarak hesaplanmıştır. Belirlenen anket sayısı ilçelerin nüfus yoğunluğuna göre ağırlıklandırılarak dağıtılmıştır. Buna göre Atakum ilçesinde 105, Canik ilçesinde 32, İlkadım ilçesinde 123, Tekkeköy ilçesinde ise 18 anket yapılmıştır (Şekil 3.1).

3.2. Araştırma Verilerinin Analizinde Kullanılan Yöntem

Araştırmada elde edilen veriler tanımlayıcı istatistikler (ortalama, yüzde, frekans vb.) yardımıyla analiz edilmiştir. Karşılaştırılmalı analizlerde süreklilik gösteren ve normal dağılan değişkenler için parametrik yöntemler (t testi ve varyans analizi), ölçüm düzeyleri grup ve sıra düzeyinde olduğunda parametrik olmayan yöntemler (Ki kare, Friedman, Kruskall Wallis, Mann Whitney U, Wilcoxon, Dunn çoklu karşılaştırma testi vb.) kullanılmıştır.

Tüketicilerin güvenli olduğuna inandıkları gıda ürünlerine fazladan ödeme yapma isteklerini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde Sıralı Probit model kullanılmıştır. Sıralı Probit modeli, McFadden (1973)'in fayda maksimizasyonu kuramına dayanır. Model, iki veya daha fazla sıralı özellikteki bağımlı değişkenin açıklanmak üzere kullanıldığı çalışmalarda tahmin için kullanılan kümülâtif dağılım fonksiyonunun normal dağılıma sahip olduğu koşullarda yapılmaktadır (Greene, 2002). Probit Modelin yazılımı da gizil (latent) değişken varsayımına göre Formül 3.1'deki gibi yazılmaktadır (Greene, 1997):

$$Y^* = X'_i\beta + \varepsilon_i \quad i = 1, \dots, T \quad Y^* = X\beta + \varepsilon_i \quad (3.1)$$

Gözlenemez gizil değişken Y^* , ve bu değişkenin gözlenen y değişkeni tarafından türetildiği, açıklayıcı değişkenler vektörü X ve hata terimi ε 'nin standart normal dağılım gösterdiği varsayılır. $J+1$ düzeyinde gözlenen y değişkeninin tanımı Y^* değişkeninin yardımıyla yazımı formül 3.2'de gösterilmiştir.

$$\begin{array}{ll} y=0 & \text{eğer } Y^* < \mu_0 = 0 \\ y=1 & \text{eğer } \mu_0 < Y^* < \mu_1 \\ y=2 & \text{eğer } \mu_1 < Y^* < \mu_2 \\ \dots & \dots \\ Y=J & \text{eğer } \mu_{j-1} < Y^* \end{array} \quad (3.2)$$

Formül 4.2’de bulunan μ_j modeldeki eşik değerlerini göstermektedir. Sıralı probit modeldeki kategorilerden her birinin tercih edilme olasılıklarının hesaplanmasında kullanılan formül 3.3’de gösterilmiştir.

$$\begin{aligned}
P\left(y = \frac{0}{X}\right) &= P\{Y^* = X'_i\beta + \varepsilon_i \leq \mu_0\} \\
&= P\{\varepsilon_i \leq \mu_0 - X'_i\beta\} \\
&= \int_{-\infty}^{\mu_0 - X'_i\beta} \phi(\varepsilon_i) d\varepsilon_i \\
P\left(y = \frac{1}{X}\right) &= P\{\mu_0 < Y^* = X'_i\beta + \varepsilon_i \leq \mu_1\} \\
&= P\{\mu_0 - X'_i\beta < \varepsilon_i \leq \mu_1 - X'_i\beta\} \\
&= \int_{\mu_0 - X'_i\beta}^{\mu_1 - X'_i\beta} \phi(\varepsilon_i) d\varepsilon_i \\
&\dots \\
P\left(y = \frac{J}{X}\right) &= P\{Y^* = X'_i\beta + \varepsilon_i \leq \mu_{j-1}\} \\
&= P\{\varepsilon_i > \mu_{j-1} - X'_i\beta\} \\
&= \int_{\mu_{j-1} - X'_i\beta}^{+\infty} \phi(\varepsilon_i) d\varepsilon_i
\end{aligned} \tag{3.3}$$

Hata terimleri normal dağıldığı için hata teriminin teriminin fonksiyonunu gösteren $\phi(\varepsilon_i)$ standart normal yoğunluk fonksiyonudur. Kapalı bir formda gösterimi daha yaygın olan olasılık fonksiyonlarının gösterimi formül 3.4’te verilmiştir.

$$\begin{aligned}
P(y = 0) &= \Phi(-X'_i\beta) \\
P(y = 1) &= \Phi(\mu_1 - X'_i\beta) - \Phi(-X'_i\beta) \\
P(y = 2) &= \Phi(\mu_2 - X'_i\beta) - \Phi(\mu_1 - X'_i\beta) \\
&\dots \\
P(y = j) &= 1 - \Phi(\mu_{j-1} - X'_i\beta)
\end{aligned} \tag{3.4}$$

Tüm olasılıkların pozitif değerde olabilmesi için eşik değerlerinin $\mu_0 < \mu_1 < \dots < \mu_{j-1}$ kısıtını sağlaması gerekmektedir. Model tahmin edilirken en yüksek olabilirlik yöntemi (maksimum likelihood) kullanılmış ve marjinal etkiler hesaplanmıştır.

Modelin bir bütün halinde istatistiksel olarak anlamlılığı ve açıklayıcılığı olabilirlik oranı (likelihood ratio, LR) ile test edilmiştir.

Değişkenlerin tanımı ve değişkenlere ilişkin açıklayıcı istatistikler Tablo 3.1’de yer almaktadır.

Bağımlı değişken olan tüketicilerin gıda güvenliğinin yüksek olduğuna inandıkları ürünler için %0’dan %100’e kadar fazladan ödeme yapma istekleri 0’ dan 4’ e olmak üzere 4 grupta artan bir sırayla kategorize edilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyeti, yaş grupları, eğitim düzeyi, medeni durumu, aile büyüklüğü, aylık geliri, çocuk varlığı ve gıda güvenliğine ilişkin bilgi

düzeyi modelin bağımsız değişkenleridir. Cinsiyet, medeni durum ve çocuk varlığı değişkenleri kukla (dummy) değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Aile büyüklüğü ve aylık gelir düzeyi ise modelin sürekli değişkenleridir. Eğitim düzeyi, yaş grupları ile gıda güvenliği konusundaki bilgi düzeyi değişkenleri ise sıralı bir biçimde verilmiştir ve kesikli veriler olarak modelde yer almıştır.

Tablo 3.1. Sıralı Probit Modelinin Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Tanımı ve birimi	Ortalama	Standart sapma
Bağımlı Değişken			
Fazla ödemeye razı olunan miktar	%0=0, %5'e kadar=1, %20'ye kadar=2, %100' kadar=3	1,37	0,89
Bağımsız Değişkenler			
Cinsiyet	Kadın=0; erkek=1	0,38	0,49
Yaş grubu	29 yaş ve altı=1; 30-40 yaş aralığı=2 41 yaş ve üstü=3	1,95	0,83
Eğitim düzeyi	İlkokul=1; ortaokul=2; lise=3; ön lisans=4; lisans=5; yüksek lisans=6; doktora=7	4,21	1,36
Medeni durumu	Evli=0; bekâr=1	0,39	0,49
Aile büyüklüğü	Ailedeki kişi sayısı	3,85	1,20
Aylık gelir	Türk Lirası	7881,58	4361,40
Çocuk varlığı	Çocuk yok=0; çocuk var=1	1,84	1,11
Bilgi düzeyi	0=Bilgi yok; 1=Düşük; 2=Orta; 3=Yüksek	1,46	1,24

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Tüketicilerin Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özellikleri

İncelenen tüketicilere ait bazı sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri Tablo 4.1’de verilmiştir. İnceleme alanındaki tüketicilerin ortalama yaşı ise 34,2’dir. Katılımcıların %62,2’ si kadın, %37,8’ i erkektir. Ortalama 12,7 yıl örgün eğitim öğretim görmüş olan tüketicilerin %44,2’si üniversite, %15,1’i lise ve ön lisans, %10,1’i yüksek lisans, %7,2’si doktora, %4,3 ortaokul, %4 ilkokul mezunudur. Samsun’da Covid-19 sürecinde tüketicilerin tarım ve gıda ürünü tercihleri üzerine yapılan bir araştırmada tüketicilerin yaş ortalaması 37 yıl, eğitim süresi 13,3 yıl olarak belirlenmiştir (Kılıç ve Aydın Eryılmaz, 2022). Araştırma alanındaki tüketicilerin %61,5’ i evli, %38,5’ inin bekârdır. Ailedeki kişi sayısı en az 1, en çok 8 ortalama 4 kişi; ailedeki çocuk sayısına bakıldığında ise ortalama 2 çocuk olduğu gözlenmiştir. İncelenen ailelere ait en az 450 TL en fazla 25000 TL olan hane halkı gelirinin ortalama 7881,5 TL olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.1). Türkiye’ de 2021 yılında yapılan bir araştırmada hane halkı aylık ortalama gelir 7090,47 TL (Aytop vd., 2021); Samsun’ da yapılan bir araştırma da aylık hane halkı geliri ortalama 6873,3 TL olarak tespit edilmiş, anket yapılan tüketicilerin genel olarak genç, eğitilmiş ve orta gelirli olduklarını saptanmıştır (Kılıç ve Aydın Eryılmaz, 2022).

Tablo 4.1. Tüketicilerin bazı karakteristik özellikleri

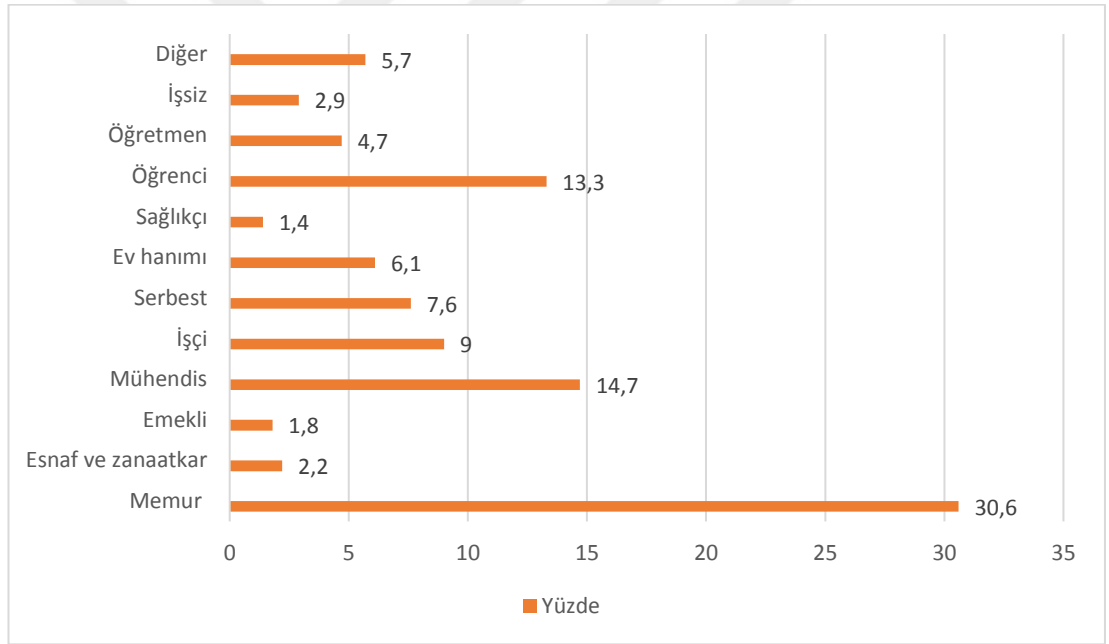
	Ortalama	Standart sapma
Yaş (yıl)	34,2	10,4
Cinsiyet (kadın) (%)	62,2	-
Öğrenim süresi (yıl)	12,7	3,0
Medeni durum (evli) (%)	61,5	-
Ailedeki kişi sayısı	4	1
Ailedeki çocuk sayısı	2	0
Hane halkı ortalama gelir (TL)	7881,5	450,0

Yapılan bir araştırma da evli ve çocuk sahibi olmanın geçim sıkıntısı nedeniyle gıda güvenliği bilincini azalttığı gözlenmiştir. Ayrıca gelirin artması da gıda güvenliği bilincine sahip olma olasılığını artırdığı ortaya konmuştur (Başer vd.,2022). Türkiye’de yapılan diğer araştırmalarda ise yaş ve hane halkı gelirinin gıda güvenliği bilinci üzerine önemli bir değişken olduğu saptanmıştır (Kılıç ve Eryılmaz, 2015; Ocak ve Önder, 2014; Onurlubaş ve Gürler, 2016; Şanlıer, 2009; Uzunöz vd., 2008; Yüzbaşıoğlu vd., 2018; Zorba ve Kaptan, 2011).

Yaş değişkeni arttıkça gıda güvenliği bilinç düzeyinin de arttığı gözlenmiştir (Başer vd., 2022).

Samsun’da 2022 yılında yapılan bir çalışmada tüketicilerin eğitim durumu, gıda güvenliği bilinç düzeyini etkileyen önemli bir faktör olarak saptanmıştır. Lise mezunu olan bireylerin gıda güvenliği hakkında bilgisinin daha düşük olduğu, üniversite mezunu olan bireylerin gıda güvenliği konusunda daha bilinçli olduğu gözlenmiştir (Başer vd., 2022).

Araştırma kapsamında incelenen tüketicilerin iş ve meslek dağılımları içinde en fazla görülenler sırasıyla memur, mühendis, öğrenci, işçidir (Şekil 4.1). Yapılan bir araştırmada ankete katılan tüketicilerin elde edilen bulgulara benzer şekilde sırasıyla kamu personeli, özel sektör çalışanı, öğrenci ve ev hanımı olduğu belirlenmiştir (Aytıp vd., 2021).



Şekil 4.1. Tüketicilerin sahip olduğu meslekler

4.2. Covid-19 Pandemisinin Tüketici Gelirine Etkisi

Tüketicilerin Covid-19 sonrası aylık gelir düzeyinde meydana gelen değişikliklere ilişkin bulgular Tablo 4.2’de yer almıştır. Tüketicilerin %22,7’sinin geliri azalırken, %14,4’ünün ise geliri artmıştır. Tüketicilerin %62,9’unun ise gelirinde herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4.2). Yapılan bir çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Bu süreçte bireylerin %34,3’ünün Covid-19 nedeniyle

gelirinin azaldığı, %14,4'ünün arttığı ve %62,3'ünün ise gelirinde değişme olmadığı saptanmıştır (Aytıp vd., 2021).

İnceleme alanındaki geliri artan tüketicilerin %85'inin aldıkları maaş işveren tarafından arttırıldığı için gelirinde artış olduğu belirlenmiştir. Diğer gelir artış nedenleri sırasıyla tüketicilerin %10'unun daha iyi bir iş imkânı bulması ile iş değişikliği yapmaları ve %5'inin sahip olunan işyerindeki ticari faaliyetlerin artmasından kaynaklanmıştır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Covid-19 sonrası aylık tüketicilerin gelirindeki değişim ve nedenleri

	Frekans	(%)
Geliri artan tüketiciler ve artış nedenleri	40	14,4
<i>İşverenin maaşı yükseltmesi</i>	34	85,0
<i>Daha iyi bir iş imkânı bulunması</i>	4	10,0
<i>Sahip olunan iş yerindeki ticari faaliyetin artması</i>	2	5,0
Geliri azalan tüketiciler ve artış nedenleri	63	22,7
<i>Sahip olunan iş yerindeki ticari faaliyetin azalması</i>	21	33,3
<i>İşverenin maaşı düşürmesi</i>	15	23,8
<i>Çalışılan işyerinin geçici kapatılması</i>	9	14,3
<i>İşverenin işten çıkarması</i>	7	11,1
<i>Çalışılan işyerinin iflas etmesi</i>	6	9,5
<i>Kendi işyerinin iflas etmesi</i>	3	4,8
<i>Kendi işyerinin geçici kapatılması</i>	2	3,2
Geliri değişmeyen tüketiciler	175	62,9
Toplam	278	100,0

İncelenen tüketicilerin aylık gelirinin azalma nedenlerinin başında %33,3 ile sahip olunan iş yerindeki ticari faaliyetin azalması gelmektedir. Daha sonra sırasıyla %23,8 ile çalışılan işyerinin maaşı düşürmesi, %14,3 ile çalışılan iş yerinin geçici süreyle kapanması, %11,1 ile çalışan iş yerinin işten çıkarması, %9,5 ile çalışılan işyerinin iflas ederek ticari faaliyetine son vermesi nedeniyle çalışanlarını işten çıkarması, %4,8 ile sahip olunan iş yerinin iflas etmesi ve %3,2 ile sahip olunan iş yerinin geçici olarak kapatılması diğer nedenler olarak sıralanmaktadır (Tablo 4.3). Türkiye'de gerçekleştirilen bir araştırmada Covid-19 nedeniyle gelirindeki azalışın nedeni olarak daha çok iş faaliyetlerinin azalması ve işletmelerin yeterince de satış yapamamaları gibi benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Aytıp vd., 2021).

Covid-19'un tüketicilerin gelirine etkisini azaltmak için tüketiciler tarafından uygulanan yöntemlerin başında kıyafet-ayakkabı gibi acil ihtiyaçların ertelenmesi yer almıştır. En sık uygulanan ikinci yöntem ise tasarrufların kullanılmasıdır. Diğer azaltıcı önlemler ise sırasıyla, bankadan kredi çekilmesi, beslenme tercihlerinin değiştirilmesi, yakılarından yardım alınması, borç alınması, sahip olunan varlıkların

satılarak nakit paraya dönüştürülmesi, devletten ve diğer yardım kuruluşlarından yardım alınmasıdır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Tüketicilerin Covid-19 pandemisinin gelirlerine etkisini azaltmak için uyguladığı yöntemler

	Frekans	Sıra
Kıyafet-ayakkabı gibi acil ihtiyaçların ertelenmesi	57	1
Tasarrufların kullanılması	56	2
Bankadan kredi çekilmesi	28	3
Beslenme tercihlerinin değiştirilmesi	21	4
Yakınlarından (aile-arkadaş) yardım alınması	10	5
Borç alınması	8	6
Varlıklarının satılması	7	7
Devletten yardım alınması	6	8
Diğer yardım kuruluşlarından yardım alınması	4	9

Tüketicilerin Covid-19 pandemisi öncesi ve Covid-19 pandemisi sonrası aylık gıda harcamalarına ilişkin değerler Tablo 4.4'te verilmiştir. Tüketicilerin Covid-19 pandemisi sonrasında aylık gıda harcamaları pandemi öncesine göre yaklaşık %52 oranında bir artış göstermiştir. Covid-19 pandemisinden önce tüketicilerin gıda harcamaları ortalama 1495 TL iken, pandemi sonrasında ortalama gıda harcaması 2266 TL'ye yükseldiği saptanmıştır (Tablo 4.4). Ayrıca Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada Covid-19 nedeniyle gıda harcamalarının arttığı ve bu süreçte gıda harcamalarında ortalama %23'lük bir artış olduğu sonucuna varılmıştır (Aytop vd., 2021; Kılıç ve Aydın Eryılmaz, 2022).

Tablo 4.4. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası aylık ortalama gıda harcamaları

	Ortalama (TL)	Standart Sapma
Covid-19 öncesi aylık gıda harcaması	1495,3	982,8
Covid-19 sonrası aylık gıda harcaması	2266,2	1423,1

İnceleme alanındaki tüketicilerin gıda ürünlerini satın alırken en fazla dikkate aldıkları ve etkilendikleri faktörün indirim günleri olduğu belirlenmiştir. Tüketicilerin etkilendiği diğer faktörler sırasıyla promosyonlu ürün satışları, internet reklamları, yakınların tavsiyeleri, televizyon reklamları ve afiş-el broşürleridir (Tablo 4.5). Samsun'da yapılan başka bir çalışmada benzer şekilde indirim günlerinin tüketicilerin gıda satın alma tercihindeki en önemli etken olduğu belirlenmiştir (Kılıç ve Aydın Eryılmaz, 2022).

Tablo 4.5. Tüketicilerin gıda satın alma kararında etkilendikleri faktörler

	Frekans	Sıra
İndirim günleri	214	1
Promosyonlu satışlar	105	2
İnternet reklamları	85	3

Yakınların tavsiyeleri	75	4
Televizyon reklamları	66	5
Duvar afişleri el broşürleri	40	6
Diğer	12	7

Birden çok seçenek işaretlenmiştir.

4.3. Tüketicilerin Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği Algıları

İnceleme alanındaki tüketicilerin %51,8'i gıda güvencesi kavramını bildiklerini beyan etmelerine rağmen yalnızca %38,2'si doğru tanımlayabilmiştir. Tüketicilerin %27,1'inin ise gıda güvencesi kavramını gıda güvenliği kavramı ile karıştırdığı belirlenmiştir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Tüketicilerin gıda güvencesi bilgi düzeyi

	Frekans	Oran (%)
Gıda güvencesinin anlamını bildiğini beyan edenler	144	51,8
<i>Doğru tanımlayan tüketiciler</i>	55	38,2
<i>Gıda güvenliği ile karıştıran tüketiciler</i>	39	27,1

İncelenen tüketicilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası gıda güvencesine bakış açılarını belirlemek için FAO'nun gıda güvencesizliğini belirlemeye yönelik oluşturduğu göstergelere ilişkin elde edilen veriler tablo 4.7'de yer almaktadır. Tüketicilerin pandemi öncesine göre gıda güvencesizliği göstergelerinin tamamı istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde artış göstermiştir. Bu göstergeler yeterince gıdaya erişememe endişesi, ($p<0,01$), sağlıklı/besleyici yiyecekler yiyememe endişesi ($p<0,05$), sadece birkaç çeşit yiyecek yenmesi ($p<0,05$), günlük öğün atlama ($p<0,10$), daha az yemek yenmesi ($p<0,05$), açlık hissedilmesine rağmen yemek yenmemesi ($p<0,10$) ve bütün gün yemek yenmemesi ($p<0,01$) şeklinde sıralanmıştır (Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sonrası gıda güvencesine bakış açısı

Göstergeler	Covid-19 öncesi (%)	Covid-19 sonrası (%)
Yeterince gıdaya erişilebileceğinden endişe duyulması***	8,3	63,7
Sağlıklı/besleyici yiyecekler yiyememe endişesi duyulması**	23,4	67,3
Sadece birkaç çeşit yiyecek yenmesi**	29,9	53,2
Günlük beslenmede öğün atlama*	33,1	45,3
Daha az miktarda yemek yenmesi**	23,4	44,2
Açlık hissedilmesine rağmen yemek yenmemesi*	21,9	36,3
Bütün gün yemek yenmemesi***	15,8	40,3

*, ** ve *** ilgili değişken açısından covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası arasındaki farkın sırasıyla %10, %5 ve %1 ihtimal düzeyinde istatistiki açıdan önemli olduğunu ifade etmektedir.

Araştırma alanındaki tüketicilerin %60,4'ünün gıda güvenliği hakkında bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tüketicilerin %48,5'inin gıda güvenliği terminolojisindeki kavramları duyduğu, %36,7'si ise gıda güvenliği terminolojisindeki kavramların anlamını bildiği saptanmıştır (Tablo 4.8). Türkiye' de tüketicilerin

%73,5'inin gıda güvenliği kavramını bildiği (Aytop vd., 2021), Tokat ilinde katılımcıların %68,6'sının gıda güvenliği ifadesini duyduğu (Onurlubaş ve Gürler, 2016), Samsun ilinde ise %55,4' ünün gıda güvenliği ifadesini bildiği sonucuna ulaşılmıştır (Aydın Eryılmaz vd., 2018).

Tablo 4.8. Tüketicilerin gıda güvenliği bilgi düzeyi

	Frekans	(%)
Gıda güvenliği hakkında bilgi sahibi olan tüketiciler	168	60,4
Gıda güvenliği terminolojisindeki kavramları duyan tüketiciler	135	48,5
Gıda güvenliği terminolojisindeki kavramların anlamını bilen tüketiciler	102	36,7

Tüketicilerin gıda güvenliği konusundaki bilgilerinin çok büyük kısmını kitle iletişim araçları vasıtasıyla edindikleri belirlenmiştir. Bilgi kaynakları içindeki en yüksek paya televizyon (%63,3) sahipken, diğer önemli bilgi kaynakları sırasıyla internet (%14,7), gazete (%13,7) ve dergi (%13,7)'dir (Tablo 4.9). Bu bulgularla benzer doğrultuda olmak üzere Çanakkale ilinde bireylerin gıda güvenliği ile ilgili en çok etkilendikleri araçlar olarak televizyon, radyo, gazete ve bilimsel kaynaklar olduğu saptanmıştır (Zorba ve Kaptan, 2011). Bu bulgulardan farklı olarak Türkiye'de yapılan bir araştırmada tüketicilerin gıda güvenliği hakkında bilgi en fazla internet kaynaklarından, bilimsel yazılardan ve kitaplardan elde edildiği görülmüştür (Aytop vd., 2021).

Tablo 4.9. Gıda güvenliği hakkında bilgi sahibi olunan araçlar

	Frekans	Oran (%)
Televizyon	100	63,3
İnternet	41	14,7
Gazete	38	13,7
Dergi	38	13,7
Bilimsel yayınlar	19	6,8
Radyo	13	4,7

Araştırma kapsamında incelenen tüketicilerin gıda ürünlerini seçerken öncelikli tercih ettikleri ambalaj türünün cam (%87,4) olduğu belirlenmiştir. Daha sonra en fazla güvenilen ve tercih edilen ambalaj türü karton-kese kâğıdı (%42,1)'dir. Tüketiciler plastik ambalaj ve ambalajsız bir şekilde açıkta satılan ürünleri 3. ve 4. sırada tercih etmektedir. Tüketicilerin en az tercih ettiği diğer grubunda yer verilen ambalaj türü ise teneke kutu, saklama kabı içinde satılan ürünler veya film ile kaplanmış ürünleri olduğunu belirlenmiştir (Tablo 4.10). Elde edilen sonuçlarla uyumlu bir şekilde gıda ürünü ambalajı seçiminde en fazla cam, ikinci olarak da karton-kese kâğıdı tercih ettiği gözlenmiştir (Aytop vd., 2021).

Tablo 4.10. Tüketicilerin gıda ürünlerini seçerken ambalaj tercihi

	Frekans	Oran (%)
Cam	243	87,4
Karton-kese kâğıdı	117	42,1
Plastik	40	14,4
Ambalajsız	37	13,3
Diğer	5	1,8

İncelenen tüketicilerin %20,9'u gıda ile ilgili en az bir adet şikâyetle bulunmuştur. Tüketici şikâyetlerinin %70,4'ü ürünün satın alındığı işletmeye, %16,4'ü üretici firmaya iletildiği belirlenmiştir. Resmi kurumlar olan Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığına iletilen şikâyetlerin oranı ise %6,6'dır (Tablo 4.11). Türkiye genelinde yapılan bir araştırmaya katılan bireylerin %76,9'unun, uygunsuz gıda üretimi ya da satışı yapan işletmelerin denetlenmesi için gerekli yerlere şikâyetle bulunduğu görülmüştür (Aytop vd., 2021).

Tablo 4.11. Tüketicilerin gıda ürünleri ile ilgili şikâyet durumu

	Frekans	Oran (%)
Gıda ürünleri ile ilgili şikâyetle bulunan tüketiciler	58	20,9
Şikâyetin iletildiği yer*	Frekans	Oran (%)
Satın alınan işletme	43	70,4
Üretici firma	10	16,4
Tarım ve Orman Bakanlığı	4	6,6
Sağlık Bakanlığı	4	6,6

*Birden çok seçenek işaretlenmiştir.

Araştırma alanındaki tüketicilerin Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrasına ait gıda güvenliği ile ilgili bazı davranış ve düşüncelerinin yer aldığı veriler Tablo 4.12'de verilmiştir. Tabloda yer alan 30 parametrenin %90'ının Covid-19 pandemisi sonrasında, öncesindeki duruma göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Covid-19 pandemisi satın alınan yiyeceklerin doğal olmasına daha fazla özen gösterilmesine ($p<0,10$); Satın alınacak ürünlerin ambalajlarının sağlamlığına ve raf ömürlerine daha fazla dikkat edilmesine ($p<0,05$); Gıda ürünlerinin pişirilmesinde ve saklanmasında ilgili talimatlara daha fazla uyulmaya çalışılmasına ($p<0,10$); Gıda ürünleri satın alırken uzman önerilerine, kalite belgelerine ve standartlara daha fazla önem verilmesine ($p<0,05$); İndirim ve promosyonların satın alma tercihinine daha fazla etki etmesine ($p<0,10$); Etiketle yer alan saklama koşulu önerilerinin daha fazla dikkate alınmasına ($p<0,05$); Ambalajlı ürünlere olan güvenin daha da artmasına ($p<0,10$); Gıda güvenliği araçlarına ait işaretlere daha fazla dikkat edilmesine ($p<0,05$); Ürünlerin içerik etiketlerine daha fazla önem verilmesine ($p<0,10$); Yüksek fiyatlı ürünlerin daha güvenilir olduğuna olan inancın artmasına ($p<0,05$); Ürünün

üretim tekniğine ($p<0,05$) ve üretici / paketleyici firma bilgileri ile üretim yerine daha fazla önem verilmesine ($p<0,10$); Bozuk olan ürünlerin iade etme oranının artmasına ($p<0,10$); sorunlu gıda ürünlerinin yetkililere bildirilme oranının artmasına ($p<0,10$); gıda ürünlerinin satın alındığı işletmelerdeki çalışanların eldiven, maske gibi hijyen koşullarına uymalarına daha çok özen gösterilmesine ($p<0,01$); markalı ürünlere olan güvenin artmasına ($p<0,10$); meyve ve sebzelerin sirkeli suyla yıkayanların ($p<0,05$) ve paketli gıdaların paketlerini yıkayanların ($p<0,01$) oranının artmasına; Ürün fiyatlarının satın alma kararında daha önemli hale gelmesine ($p<0,05$); Ürün reklamlarına olan güven oranının yükselmesine ($p<0,05$) neden olmuştur. Ayrıca Covid-19 sonrasında semt pazarlarında satılan ürünlere olan güven azalmış ($p<0,01$); gıda ürünleri satın alınırken aile bireylerinin görüşlerinin daha az dikkate alınmaya başlanmış ($p<0,05$); Büyük market ve alışveriş merkezlerinde satılan gıda ürünlerinin daha kaliteli ve güvenilir olduğuna yönelik inanç zayıflamış ($p<0,05$); Ambalajlarda yer alan beslenme ve sağlık ile ilgili açıklamalara dikkat edilme oranı düşmüş ($p<0,05$)’tür.

Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir araştırmada, Covid-19 sürecinde tüketicilerin gıda ürünleri seçiminde en etkili faktörler; son kullanım tarihi, tazelik ve tat/lezzet olarak belirlenmiştir (Tolun ve Bulut, 2021). Samsun’ da yapılan bir araştırma da Covid-19 sürecinde ambalajlı ürünlere talebin ve Covid-19 sürecinde tüketicilerin ambalaj üzerindeki bilgileri okuma sıklığının da arttığı gözlenmiştir (Kılıç ve Aydın Eryılmaz, 2022). Bursa’ da bireylerin %76’ sinin; İstanbul’da ise %52,1’ inin gıda ürünleri üzerindeki etikette bulunan açıklama kısmını okuduğu belirtilmiştir (Salıcık ve Yıldırım Kumral, 2017; Topuzoğlu vd., 2007). İstanbul’da katılımcıların %72’ sinin gıda ürünlerini satın alırken ambalajının zarar görüp görmediğini kontrol ettiklerini, %92,2’ sinin gıda ürünü satın aldığı işletmelerin temiz olmasına önem verdiği, %61,1’ inin gıda ürünlerini satın alırken besin içeriğine dikkat ettikleri belirtilmiştir (Bolek, 2020; Topuzoğlu vd., 2007).

Tablo 4.12. Tüketicilerin Covid-19 öncesi ve sonrası gıda güvenliğine bakış açısı

	Covid-19 öncesi (%)	Covid-19 sonrası (%)
Gıdaların üretim ve son kullanım tarihine dikkat edilmesi	94,6	95,3
Satın alınan yiyeceklerin doğal olmasına dikkat edilmesi*	91,0	94,2
Ürünleri satın alırken ambalaj kontrolü yapılması (şişmiş, yırtılmış ambalaj vb.)**	88,8	95,7
Semt pazarlarındaki ürünlere güvenilip satın alınması***	88,8	29,1
Gıdaların raf ömrüne dikkat edilmesi**	88,1	94,2
Aile bireylerinin tercihlerine göre gıda ürünlerinin satın alınması**	88,1	80,9
Gıda ürünlerini talimatlara uygun şekilde pişirip saklanmasına dikkat edilmesi*	86,0	92,8
Uzmanların önerisini dikkat alarak gıda ürünlerinin satın alınması**	82,7	89,9
Kalite, gıda güvenliği belgesi ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE) logosu olan ürünlerin tercih edilmesi**	82,7	89,9
İndirimlerin ve promosyonların satın alma tercihinde etkili olması*	82,7	88,1
Ürün etiketindeki saklama koşullarının dikkate alınması**	++	89,6
Büyük market ve alışveriş merkezlerinde satılan gıda ürünlerinin daha kaliteli ve güvenilir olduğuna inanılması*	79,9	61,2
Ambalajlı ürünlere güvenilip satın alınması*	78,4	82,7
Gıda güvenliği araçlarına ait işaretlere dikkat edilmesi**	77,7	89,9
Satın alınan ürünlerin helal belgeli olmasına dikkat edilmesi	75,2	80,6
Ürün alınırken etiketeki içerik bölümüne dikkat edilmesi*	73,7	83,8
Fiyatı yüksek olan ürünlerin daha güvenilir olduğuna inanılması**	71,9	81,7
Satın alınan ürünün üretim tekniklerine önem verilmesi**	70,1	80,6
Üretici ve paketleyici firmanın adına, adresine ve ürünün üretildiği yere dikkat edilmesi*	67,3	74,8
Satın alınan gıda ürününün bozuk olması durumunda iade edilmesi*	64,4	75,9
Sorunlu gıda ürünlerinin yetkililere bildirilmesi*	64,4	75,9
Gıda satın alınan işletmelerde çalışanların eldiven maske, önlük vb. takmış olmalarına dikkat edilmesi***	63,3	88,5
Açıkta satılan gıda ürünlerine güvenilip satın alınması	49,3	50,4
Markalı ürünlerin her zaman kaliteli ve güvenilir olması*	46,4	54,7
Meyve ve sebzelerin evde sirkeli suyla yıkanması**	43,5	68,0
Ambalaj üzerindeki beslenme ve sağlık ile ilgili açıklamalara dikkat edilmesi**	42,4	20,9
Paketli gıdaların evde paketinin yıkanması***	40,3	73,0
Ürünlerin fiyatının satın alma kararında önemli olması**	29,1	41,4
Ürün reklamlarına güvenilmesi**	27,3	40,3
Dondurulmuş ürünlerin son kullanma tarihi geçmesine rağmen tüketilmesi	24,5	18,7

*, ** ve *** ilgili değişken açısından Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası arasındaki farkın sırasıyla %10, %5 ve %1 ihtimal düzeyinde istatistiki açıdan önemli olduğunu ifade etmektedir.

4.4. Güvenli Gıdaya Yönelik Ödeme İstekliliği

Sıralı Probit model sonuçları Tablo 4.13'te verilmiştir. Modelde tahmin edilen eşik değerler, tüketicinin fayda fonksiyonu ile fazladan ödeme isteği arasındaki sayısal ilişkiyi ifade etmektedir. Eşik değerlerin büyüklüğü beklendiği gibi $\mu_1 < \mu_2 < \mu_3$ 'dir.

Gıda güvenliği yüksek olduğuna inandıkları gıda ürünlerine fazladan ödeme isteğini etkileyen faktörleri belirlemek üzere oluşturulan sıralı Probit modeli istatistik açıdan önemlidir ($p < 0,01$). Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi, tahmin edilen sıralı probit modelinin uyumunun iyi olduğunu göstermiştir ($p > 0,01$). Modelde yer alan 8 değişkenden 5' i anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan cinsiyet, aile büyüklüğü, aylık gelir, çocuk varlığı ve gıda güvenliği ile ilgili bilgi düzeyi katsayıları istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi değişkenleri ise istatistiki açıdan önemli olmadığından yorumlanmamıştır. Değişkenlerin katsayıları teorik açıdan beklenildiği yönde bulunmuştur (Tablo 4.13).

Tablo 4.13. Sıralı Probit Model Sonuçları (Bağımlı değişken: Fazla ödemeye razı olunan miktar)

Değişkenler	Katsayılar	Standart hata	z değeri	Önem düzeyi
Cinsiyet***	-0,41657	0,14127	-2,95	-0,003
Yaş grubu	0,05211	0,10141	0,51	-0,607
Eğitim düzeyi	0,03751	0,05676	0,66	0,509
Medeni durumu	-0,16896	0,18794	-0,90	0,369
Aile büyüklüğü**	-0,15514	0,06930	-2,24	0,025
Aylık gelir**	0,04510	0,01820	2,48	0,013
Çocuk varlığı***	0,61114	0,22383	2,73	0,006
Bilgi düzeyi***	0,17927	0,06111	2,93	0,003
μ_1	-0,09375	0,47192	-	-
μ_2	0,32151	0,47289	-	-
μ_3	1,05311	0,47549	-	-
Log olabilirlik		-328,0512		
Log olabilirlik oranı (X^2)		55,24***		
Hosmer-Lemeshow		1,460***		

*, ** ve *** sırasıyla değişkenlerin %10, %5 ve %1 ihtimal düzeyinde istatistiki açıdan önemli olduğunu ifade etmektedir.

Probit modelde katsayı yorumları z değeri üzerinden yapıldığı için yorum yapılması güçleşmektedir. Bu nedenle yorumlamalar marjinal etkilerin tahmini hesaplanarak yapılabilmektedir. Marjinal etkiler, bağımsız bir değişkenin bağımlı değişkenin beklenen değerine etkilerini ölçmek için kullanılmaktadır (Gkritza, 2009). Bir başka ifade ile; marjinal etki, belirli bir bağımsız değişkendeki bir birimlik değişimin diğer değişkenler sabit tutulduğunda tahmin edilen olasılık üzerindeki anlık etkisinin bir ölçüsüdür. Marjinal etkiler, diğer değişkenler sabit olduğunda, açıklayıcı değişkende bir birim değişimin açıklanan değişkenin $Y=1$ olma olasılığının ne kadar değişeceğini göstermektedir (Çiçek ve Bayram Arlı, 2021).

Modeldeki değişkenlere ait marjinal etki değerleri Tablo 4.14'de verilmiştir. Bağımlı değişken ile cinsiyet arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Diğer bir ifade ile güvenli gıdaya erkekler kadınlara göre daha az ödeme eğilimindedir. Kadınların erkeklere göre, sağlık konusunda daha duyarlı olabileceği beklenen bir

durumdur. Tüketicilerin erkek olması gıda güvenliği hassasiyetiyle güvenilen gıda ürünlerine daha fazla ödeme yapma isteğini azaltma olasılığına sahip olduğu söylenebilir. Tüketicilerin cinsiyetinin erkek olması ile satın alacakları gıdalarda gıda güvenliğinin yüksek olduğuna inansalar bile fazla bir ödeme yapmama olasılığını %10 artırmaktadır. Bu ürünlere cinsiyetin erkek olması, %5'e kadar daha fazla ödeme olasılığını %6 düzeyinde artırırken, %20'ye kadar daha fazla ödeme olasılığını %10, düzeyinde azaltmaktadır. Tüketicilerin erkek olması, güvenli gıdaya %100'e kadar daha fazla ödeme olasılığını %6 düzeyinde azaltmaktadır.

Güvenilir gıdaya fazla fiyat ödeme istekliliği ile aile büyüklüğü arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Ailedeki kişi sayısı arttıkça güvenilir gıdaya olan fazla fiyat ödeme istekliliğinin azalacağı düşünülmektedir. Aile büyüklüğünün artması güvenli olduğuna inanılan gıdalara fazladan ödeme yapmama olasılığını %4 artırmaktadır. Ailedeki birey sayısının 1 kişi artması ile güvenilen gıda ürünlerine %5'e kadar daha fazla ödeme olasılığı %3 artmaktadır. Aile büyüklüğünün artması güvenilir olduğuna inanılan ürünlere tüketicilerin %20'ye kadar daha fazla ödeme olasılığını %4 azaltmaktadır. Bu ürünlere yönelik %100' kadar daha fazla ödeme olasılığı aile büyüklüğündeki 1 kişilik artış ile %2 düzeyinde azalmaktadır.

İncelenen tüketicilerin elde ettikleri aylık aile gelir ile ödeme istekliliği arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Tüketicilerin gelir seviyesindeki artışın güvenli olduğuna inandıkları gıdaya erişmek için daha fazla ödeme yapma olasılığına olumlu etkide bulunacağı beklenmektedir. Aile gelirindeki 10.000 TL'lik artış gıda güvenliği açısından emin olunan ürünlere daha fazla ödeme yapmama olasılığını %11 azaltmaktadır. Güvenildiği varsayılan bu ürünlere her 10.000 TL'lik gelir artışı ile %5'e kadar daha fazla ödeme yapma olasılığını %7 düzeyinde azaltmaktadır. Aile geliri yükseldikçe her 10.000 TL'lik artış tüketicilerin güvenli olduğuna inandıkları gıdaya erişmek için %20'ye kadar daha fazla ödeme olasılığını %11 artırmaktadır. Güvenli gıdayı satın almak için %100'e kadar daha fazla ödeme olasılığı tüketicilerin gelirindeki her 10.000 TL'lik artış ile %66 artmaktadır.

Tüketicilerin ailelerdeki çocuk varlığı ile güvenli gıdaya yönelik ödeme istekliliği arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Ailede çocuk varsa güvenilir gıdaya olan fazla fiyat ödeme istekliliğinin artacağı düşünülmektedir. Ailedeki çocuk olması güvenli olduğuna inanılan gıdalara fazladan ödeme yapmama olasılığını %17 azaltmaktadır. Ailede çocuk olması güvenilen gıda ürünlerine %5' kadar daha fazla

ödeme olasılığını %5 azalmaktadır. Ailede çocuk olması güvenilir olduğuna inanılan ürünlere tüketicilerin ürün fiyatının %20'sine kadar daha fazla ödeme olasılığını %16 artırmaktadır. Çocuk varlığı bu ürünlere %100'e kadar daha fazla ödeme olasılığı %7 düzeyinde artırmaktadır.

Modele katılan tüketicinin bilgi düzeyi değişkeninin katsayı işareti pozitif olup istatistiksel olarak anlamlıdır. Tüketicilerin bilgi düzeyleri yükseldikçe gıda güvenliği yüksek ürünler için fazla ödeme yapma isteklilikleri artış göstermektedir. Bilgi düzeyi bir birim arttığında, gıda güvenliği yüksek ürünlere fazladan hiç ödememe yapmama olasılığını %4 azaltmaktadır. Güvenildiği varsayılan bu ürünlere bilgi düzeyindeki bir birimlik artışın ürüne %5'e kadar daha fazla ödeme yapma olasılığını %3 düzeyinde azalttığı söylenebilir. Buna karşın, bilgi düzeyi arttıkça gıda güvenliği yüksek ürünlere tüketicilerin %20'ye kadar daha fazla ödeme olasılığı %4; %100'e kadar daha fazla ödemeye istekli olma olasılığı ise %3 düzeyinde artmaktadır. Bilgi düzeyi yüksek olan tüketicilerin gıda güvenliği yüksek ürünler konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Tablo 4.14. Sıralı Probit Modelin Marjinal Etkileri

Değişkenler	Y=00 (%0 fazla ödeme)	Y=01 (%5'e kadar fazla ödeme)	Y=02 (%20'ye kadar fazla ödeme)	Y=03 (%100'e kadar fazla ödeme)
Cinsiyet***	0,1034	0,0588	-0,1048	-0,0574
Yaş grubu	-0,0123	-0,0083	0,0129	0,0076
Eğitim düzeyi	-0,0089	-0,0060	0,0093	0,0055
Medeni durumu	0,0406	0,0259	-0,0423	-0,0242
Aile büyüklüğü**	0,0366	0,0247	-0,0386	-0,0228
Aylık gelir (Onbin TL)**	-0,1060	-0,0718	0,1120	0,6640
Çocuk varlığı***	-0,1742	-0,0524	0,1597	0,0669
Bilgi düzeyi***	-0,0423	-0,0285	0,0444	0,0263

*, ** ve *** sırasıyla değişkenlerin %10, %5 ve %1 ihtimal düzeyinde istatistiki açıdan önemli olduğunu ifade etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, Samsun ilinin Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy olmak üzere dört merkez ilçesindeki tüketicilerin gıda güvencesi algısında Covid-19 pandemisi nedeniyle değişiklik olup olmadığının ve gıda güvenliği yüksek ürünler için ödeme istekliliğinin belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre, hane halkı gıda harcamaları Covid-19 pandemisi ile birlikte artış göstermiştir. Bu artışa rağmen tüketicilerinin yarısından fazlasının gelirlerinde bir değişiklik meydana gelmemiş, yaklaşık dörtte birinin ise geliri azalmıştır. Harcamalarda meydana gelen artışla başa çıkabilmek için tüketicilerin kıyafet-ayakkabı gibi acil ihtiyaçlarını erteleme ve önceki birikimlerini kullanma gibi yöntemlere başvurduğu gözlenmiştir. Burada yeme içme tercihlerini değiştiren katılımcıların payı da dikkat çekmektedir. Tüketiciler gıda satın alırken indirim günlerini takip etmekte, promosyonlu ürünlere ilgi göstermekte ve internet reklamlarını dikkate almaktadır.

Gıda güvencesi ve gıda güvenliği kavramı daha önce yapılan çalışmalardan da görüldüğü üzere hatalı olarak birbiri yerine kullanılabilen, anlamı tam olarak ifade edilemeyen veya karıştırılan kavramlardır. Araştırma kapsamındaki tüketicilerin yarısına yakını gıda güvencesini bildiğini söylerken, gıda güvenliğini bilenlerin oranı yarısından daha fazladır. Bu konuda pandemi ile birlikte özellikle televizyonlar vasıtasıyla bilinç düzeyinde bir artış yaşandığı gözlenmiştir.

Tüketicilerin Covid-19 ile birlikte gıda güvencesine yönelik kaygılarında ciddi artışlar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca gıda fiyatlarında ani bir artış yaşanmayan pandeminin ilk dönemlerinde dışarı çıkma yasakları ile kısıtlanmak zorunda kalan bireylerin evde uzun süre kalmak nedeniyle stok yapma yoluna gitmiş olmaları neden olmuş olabileceği düşünülmektedir. Bu konudaki endişeleri özellikle ürünleri satın alma imkânı bulduklarında ihtiyaçlarından fazlasını alarak stok yapmaya yönlendirmektedir. Bu konuda resmi kaynaklardan yapılan açıklamalar tüketicilerin kaygılarını önemli ölçüde azaltacaktır.

Covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan gıda güvencesi ile ilgili hassasiyetlerin, toplumlar için bir paranoyaya dönüştürülmeden fırsata çevrilmesi önemlidir. Politika yapıcılar gıda güvencesi konusunda toplumu rahatlatacak adımları şeffaf bir şekilde atarak tüketicilerin endişelerini giderebilirler. Böylece stok yapma isteği azaltılabilir.

Tüketicilerin güvenli ve sağlıklı olması gerekçeleriyle özellikle cam ambalajları daha fazla tercih ederken, pandemi ile birlikte hem kendi açısından hem de gıda ürünlerinin satın alındığı yerler açısından gıda güvenliği kapsamında değerlendirilebilecek uygulama ve tedbirlere daha fazla dikkat ettikleri belirlenmiştir. Bu konuda internet önemli bir bilgi kaynağı olmuştur. Bu konuda ortaya çıkan farkındalığın özellikle toplumda sözü dinlenen kişiler, konunun uzmanları, yetkili kurumlar ve sivil toplum örgütleri vasıtasıyla yapılacak doğru bilgilendirmeler ile daha fazla tüketiciye ulaşma ve süreci fırsata çevirerek güvenli gıda tercih etme farkındalığını çok daha iyi seviyeye getirilmesi şansı bulunmaktadır.

Farkındalık artışı ile birlikte güvenli gıdaya tüketicilerin erişimini kolaylaştıracak vergi düzenlemeleri ve teşvik mekanizmalarının devreye sokulması toplum sağlığı açısından önemlidir. Okul yemekhane ve kantinlerinde uygulanacak «güvenli gıda ikramları» ile yeni nesillere de bu bilinç erken dönemlerde kazandırılabilir.

Tüketicilerin güvenli gıdaya yönelik ödeme istekliliğinin belirlendiği modelde cinsiyet, aile büyüklüğü, aylık gelir seviyesi, ailedeki çocuk varlığı ve gıda güvenliği bilgi düzeyi değişkenleri istatistiki açıdan önemli olduğu belirlenmiştir. Değişkeninde kadınların erkeklere göre, sağlık konusunda daha duyarlı olabileceği, erkek tüketicilerin gıda güvenliği hassasiyetiyle güvenilen gıda ürünlerine daha fazla ödeme yapma isteğini azaltma olasılığına sahip olduğu gözlenmiştir.

Aile büyüklüğünün artması ile güvenli olduğuna inanılan gıdalara ödeme istekliliği arasında negatif yönlü ilişki vardır. Ailedeki kişi sayısının 1 kişi artması güvenli olduğuna inanılan gıdalara %5 oranına kadar fazla ödeme olasılığı artarken, daha fazla oranda ödeme olasılığını azalttığı sonucuna varılmıştır.

Ailedeki çocuk durumu ile ödeme istekliliği arasında pozitif yönlü ilişki gözlenmiştir. Ailedeki çocuk sayısı 1 kişi arttıkça güvenli olduğuna inanılan gıdalara erişmek için %10 ve daha fazla düzeyde fazladan ödeme olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir.

Tüketicilerin gelir seviyesindeki 10.000 TL'lik artışın gıda güvenliği açısından emin olunan ürünlere daha fazla ödeme yapma olasılığını arttırdığı belirlenmiştir.

Modele katılan tüketicinin bilgi düzeyi değişkeni; bireylerin bilgi düzeyleri yükseldikçe gıda güvenliği yüksek ürünler için fazla ödeme yapma isteklilikleri artış gösterdiği görülmüştür. Bilgi düzeyi yüksek olan tüketicilerin gıda güvenliği yüksek ürünler konusunda daha duyarlı oldukları söylenebilir.



KAYNAKLAR

- Akın, M. B. ve Akın M.S. (2020). "Gıda Güvenliği ve Covid-19". *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 5(3), 268-277. <https://doi.org/10.46578/humder.727194>.
- Aksulu, İ. (2001). "Tüketicide Sağlığını Koruma Bilinci ve Satın Alma Noktasında Tüketici Tutumları (Ambalajlı Gıda Ürünleri Üzerine Bir Araştırma)". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1): 115-127.
- Anonim (2020). *Preventing the spread of Covid-19: Guidance for food establishments*. [https://www.doh.wa.gov/Portals/1/Documents/1600/coronavirus/FoodWorkerEstablishment.pdf\(27.10.2022\)](https://www.doh.wa.gov/Portals/1/Documents/1600/coronavirus/FoodWorkerEstablishment.pdf(27.10.2022)).
- Anonim (2023). Vikipedi Özgür Ansiklopedi. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun>. (05.04.2023)
- Arıkan Y. (2021). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gıda Güvenliği: Elazığ İli Örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. (27.10.2022).
- Aydın Eryılmaz, G., Kılıç, O. ve Başer, U. (2018). "Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Davranışlarının Belirlenmesi: Samsun İli Kentsel Alan Örneği". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 237-245.
- Aydın B. C., Tomar O., ve Yılmaz a. M. (2021). "Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Ayçiçek Yağının Gıda Güvencesi ve Kendine Yeterlilik Açısından Değerlendirilmesi." *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi* Sayı 31 (Ek Sayı 1), S. 640-654.
- Aytop, Y., Dağ, M.M. ve Çetinkaya, S. (2021). "Covid-19 Sürecinde Tüketicilerin Gıda Güvenliği Algısı". *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 8(4): 1084-1093.
- Babaoğlu M. ve ark. (1997). "Tüketicilerin Korunmasına İlişkin Bilgi ve Görüşlerin Saptanması". *Standart Dergisi*. 36(431).
- Bal, G., Göktolga, G. ve Karkacier O. (2006). "Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi (Tokat İli Örneği)". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 12(1):9-18.
- Baltacı, A. ve Akaydın H. (2020). "Covid-19 Pandemi Sürecinin Tüketicilerin Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür Taraması". *Yüksek İhtisas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi*, ss:57-64.
- Başer, O., Eryılmaz, G.A. ve Kılıç, O. (2022). "Tüketicilerin Gıda Güvenliği Bilinç Düzeylerini Etkileyen Faktörler: Samsun İli Örneği, Türkiye". *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 239-244.
- Baykan, R. (1996). *"Türkiye’de Tüketicinin Korunması Tedbirleri, Öneriler ve Ekonomik Etkiler"*. İstanbul: İTO yayınları, (23) 1991.
- Baysal, A. (1995). *Genel Beslenme*. 9. Basım, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.
- Baysal, A., Aksoy, M., Besler, T. H., Bozkurt, N., Keçecioglu, S., Mercanlıgil, S. M., Merdol, T. K., Pekcan, G. ve Yıldız, E. (2013). *Diyet El Kitabı*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Béné, C. (2020). Resilience of local food systems and links to food security—A review of some important concepts in the context of Covid-19 and other shocks. *Food Security*, 1- 18.
- Beykaya, M. (2020). "Türkiye’de Gıda Endüstrisinde Gıda Güvenliği ve Denetimlerin Rolü: Iğdır İli Örneği". *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1): 260-270. Iğdır. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/253329> (27.10.2022)
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO). (2003). *Food and Agriculture Organization of the United Nations, Assuring Food Security and Quality Guidelines for Strengthening National Food Control Systems*, FAO, Rome, pp. 3. <http://www.fao.org/3/a-y8705e.pdf>. (11.10.2022)

- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO). (2008). An introduction to the basic concepts of food security. Rome Food and Agriculture Organisation. www.fao.org/3/aal936e.pdf. (24.10.2022).
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). (2021). <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (24.10.2022).
- Bolek, S. (2020). Consumer Knowledge, Attitudes, and Judgments about Food Safety: A Consumer Analysis. *Trends in Food Science & Technology*, 102, 242-248. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2020.03.009>. (27.10.2022).
- Bruhn, Ç. M ve Schutz H. G. (1999). Consumer Food Safety Knowledge and Practices. *Journal of Food Safety*. (19) 73-87.
- Budak, F. ve Korkmaz Ş. (2020). “Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği”. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1): 62–79.
- Buzbaş, N. (2010). “Türkiye’de ve AB’de Gıda Güvenliği: Ortaklığın Sinerjisi”. 28. *Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi Toplantısı*, Edinburg, İskoçya.
- Cömert, M. ve Yeşilyurt, B. (2021). “Covid-19 Salgınının Tüketici Davranışları Üzerinde Neden Olduğu Değişikliklerin Yiyecek İçecek İşletmelerine Etkisi”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (3), 1622-1638.
- Çakıroğlu, K. I., Pirtini, S. ve Çengel, Ö. (2021). “Covid-19 Sürecinde Ve Post-Pandemi Döneminde Yaşam Tarzı Açısından Tüketici Davranışlarının Değişen Eğilimi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek) s.81-103*.
- Çalıcıoğlu, M. (2012). “Gıda Güvenliğinde Dünyada ve Türkiye’de Kabuk Değişimi”. Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı. <https://www.gidateknolojisi.com.tr/haber/2012/10/gida-guvenliginde-dunyada-ve-turkiyede-kabuk-degisimi>.
- Çatlı, Ö. B. (2021). *Tüketicilerin Covid 19 Öncesi ve Covid 19 Sonrası Online Alışveriş Davranışlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma*. Sosyal Bilimlerde Covid-19 Salgını Dönemler ve Değişim Dinamikleri – 2. Ankara Hacıbayram Veli University, International Trade.
- Çiçek, Z. ve Bayram Arlı, N. (2021). “Probit Model Yaklaşımı ile Kayıt Dışı İstihdamı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss. 649-671.
- Demir, Y. (2021). Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) *Salgınının Dünya Gıda Sistemi Üzerindeki Etkileri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü. 5(2), 131 – 141.
- Demirhan, B.E. ve Demirhan, B. (2020). Gıda Güvenliği Açısından Yeni Koronavirüs Hastalığına (Covid-19) Genel Bakış”. *GMJ*, 31, 510-512. <http://dx.doi.org/10.12996/gmj.2020.120>.
- Djekic, I., Nikolić, A., Uzunović, M., Marijke, A., Liu, A. ve Han, J., et all. (2021). *Covid-19 Pandemic Effects on Food Safety-Multi-Country Survey Study*. *Food Control*, 122, 107800. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2020.107800>.
- Doğan, S. ve Doğan, Y. (2020). “Koronavirüs Pandemisi ve Türkiye’de Bitkisel Üretime Etkisi”. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3(1), s.41-55.
- Dölekoğlu, C. (2003). *Tüketicilerin İşlenmiş Gıda Ürünlerinde Kalite Tercihleri, Sağlık Riskine Karşı Tutumları ve Besin Bileşimi Konusunda Bilgi Düzeyleri (Adana Örneği)*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) (2020). *Coronavirus Disease 2019 (Covid-19) Situation Report 32*, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200221-sitrep-32-covid-19.pdf?sfvrsn=4802d089_2. Economist Intelligence Unit. Global Food Security Index (2015). p:52.
- EIU (2015). Economist Intelligence Unit. Global Food Security Index 2015. p:52. Erişim tarihi: 20.04.2021
- Erden, C. (2012). *Türkiye’de Gıda Güvenliğinde Karşılaşılan Sorunlar Ve Gıda Güvenliğinin Benimsenmesinde Eğitim Yöntemlerinin Uygulanabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, s. 81. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. (10.12.2022).
- Erokhin, V. ve Gao, T. (2020). “Impacts of Covid-19 on trade and economic aspects of food security: Evidence from 45 developing countries”. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 5775.
- Eskici, G. (2020). “Covid-19 Pandemia: Nutrition Recommendations For Quarantine”. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*: 124–29.
- Garipoğlu, G. ve Bozar, N. (2020). “Covid-19 Salgınında Sosyal İzolasyonda Olan Bireylerin Beslenme Alışkanlıklarındaki Değişiklikler”. *Pearson Journal*, 5(6), 100–113. <https://doi.org/10.46872/pj.62>. (12.11.2022).
- Giray, H. ve Soysal A. (2007). “Türkiye’de Gıda Güvenliği ve Mevzuatı”. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*; 6: 485-490. <https://app.trdizin.gov.tr/>. (10.10.2022).
- Güven, H. (2020). “Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E- Ticarette Meydana Gelen Değişimler”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 251-268.
- Gündüz, O. ve Aydoğan, C. (2015). “Önlisans Öğrencilerinin Gıda Güvenliği Bilinç Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1): 34-44.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2013). *Stratejik Plan 2013-2017*. s. 133. Ankara. (10.11.2022).
- Gkritza, K. (2009). Modeling motorcycle helmet use in Iowa: evidence from six roadside observational surveys. *Accident Analysis & Prevention*, 41(3), 479-484.
- Hacılioğlu, A. ve Sağlam, M. (2020). “Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketici Davranışları ve E-Ticaretteki Değişimler”. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1): 16-29.
- Halaç, E. (2002). “Gıda kalitesi ve Gıda Mevzuatı İle İlgili Temel Kavramlar Işığında Türk Ve AB Gıda Mevzuatının Karşılaştırılması”. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4. 107-131.
- Hiç, F. Ö. (2020). *Covid-19 Pandemisi Dönemi Öncesi ve Sonrasında Tarımsal Üretim ve Politikalar*. İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Uygulama ve Araştırma Merkezi Kontratlı Ar-Ge Projesi.
- İba, S. (2013). *Uluslararası Güvenlik Anlayışında Gıda Güvenliği Sorunsalı: Avrupa Birliği-Türkiye Karşılaştırmalı Analizi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı. Doktora Tezi. İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kaya, Ş. (2021). “Covid-19 Pandemisi Sürecinin Tüketicilerin Bazı Ambalajsız Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi”. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences* | Issn 2717-7394.
- Kayahan, M., Nevzat, A., İbrahim, İ., Recai, E. ve Sibel, S. (2004). “Ulusal Ve Uluslararası Gıda Mevzuatı”. *TMOB Ziraat Mühendisleri Odası Türkiye Ziraat Mühendisliği 6.Teknik Kongresi*. 2004. s.4.

- Kılıç, D. (2008). *Tüketicilerin Gıda Güvenliği İle İlgili Bilgi-Tutum ve Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Ekonomisi Ve Beslenme Eğitimi Bilim Dalı. Ankara.
- Kılıç, O. ve Eryılmaz, G.A. (2015). "Factors Affecting Consumers' Awareness Of Food Safety". *Agro Food Industry Hi Tech*, 26(3): 43-46.
- Kılıç, O. (2020). "Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar Ve Toplum Hayatına Etkileri". Tüba, M. Şeker, A. Özer ve C. Korkut (Ed.) içinde, *Küresel Salgının Anatomisi İnsan Ve Toplumun Geleceği* (s. 13-53). Ankara: *Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)*.
- Kılıç, O. ve Aydın Eryılmaz, G. (2022). "Covid-19 Sürecinde Tüketicilerin Tarım ve Gıda Ürünü Tercihleri: Samsun İli Örneği, Türkiye". *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 9(1): 72-78.
- Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010). "Dünya ve Türkiye-Gıda Güvencesi Durumu". *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt : 21, Sayı : 76, ss. 1-30.
- Kızıloğlu, R., Kızılaslan, H. ve Gökçe, C. (2013). "Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Yeşil Gıda Ürünleri Hakkındaki Bilgi, Görüş ve Tutumları Üzerine Araştırma", *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, Cilt: 6.
- Koç, G. ve Uzman, A. (2015). "Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler ve Türkiye". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, C. 21, S. 1, İzmir, 39-48.
- Kutluay Tutar, F., Ekici, M. ve Tutar, N. F. (2021). "Covid-19 Pandemisinin Tarım Sektörü Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar*.
- Lacombe, A., Quintela, I., Liao, Y.T. ve Wu, V.C. (2021). "Food Safety Lessons Learned from The Covid-19 Pandemic". *Journal of Food Safety*, 41(2), e12878. <https://doi.org/10.1111/jfs.12878>.
- Leach, M., Nisbett, N., Cabral, L., Harris, J., Hossain, N. ve Thompson, J. (2020). Food politics and development. *World Development*, 134, 105024. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105024>.
- Macit, M. S. (2020). "Covid-19 Salgını Sonrası Yetişkin Bireylerin Beslenme Alışkanlıklarındaki Değişikliklerin Değerlendirilmesi". *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 13(3): 277–88.
- Nahya, N. (2021). *Pandemi Döneminin ve Covid-19 Fobisinin İmalat Sanayiinde Çalışan Tüketicilerin Besin Satın Alma ve Yeme Davranışlarına Etkisi*. Lokman Hekim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme Ve Diyetetik Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Niyaz, Ö. C. ve İnan, H. (2016). "Türkiye’de Gıda Güvenliğinin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi". *Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Sayfa: 1-7.
- Ocak, S. ve Önder, H. (2014). *Süt Ürünlerinde Tüketici Tercihini Etkileyen Faktörler ve Gıda Güvenliği Bilinci*. Hayvansal Üretim, 55(2): 9-15.
- Oğur, S. ve Çam, Y. E., (2022). *Afet ve Acil Durumlar İle İlgili Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği İlişkisi*. December 2022. <https://www.researchgate.net/publication/368873109>.
- Olaimat, A.N., Shahbaz, H.M., Fatima, N., Munir, S. ve Holley, R.A. (2020). *Food Safety During and After The Era of Covid-19 Pandemic*. *Frontiers in Microbiology*, 11, 1854. <https://doi.org/10.3389/fmicb.2020.01854>.
- Ongan, D., Bozdağ S. A. ve Ayer, Ç. (2020). "Covid-19 Salgını Sürecinde Besin Tedariği ve Güvencesi(zlığı)". *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5(2): 215–20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikcusbfd/issue/55773/748123>.
- Onurlubaş, E. ve Gürlü, Z. (2016). "Gıda Güvenliği Konusunda Tüketicilerin Bilinç Düzeyini Etkileyen Faktörler". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. ISSN: 1300-2910

- Özşahin, F. ve Aksoy, A. (2020). “Sağlık Bölümlerinde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Korku Düzeyleri: Bir Özel Üniversite Örneği”. *Online International Conference of COVID-19 (CONCOVID)* | 12-13-14 Haziran 2020.
- Öztürk, E.D., Kuru, G. ve Demir Yıldız, C. (2020). “Covid-19 Pandemi Günlerinde Anneler Ne Düşünür Çocuklar Ne İster? Anne ve Çocuklarının Pandemi Algısı”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* ISSN:2148-9963.
- Paçacı, G. (2019). *Dünya’da ve Türkiye’de İklim Değişikliği Kaynaklı Gıda Güvenliği Sorunu*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Pala, M. ve Şeminur, T. (1992). “Gıda Kalite Kontrolü ve Yasal düzenlemeler”. *İstanbul Ticaret Odası Yayını*. İstanbul. 1992. s.35.
- Resmi Gazete (RG). (1997). *Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği*, Resmi Gazete (Tarih: 16.11.1997, Sayı: 23172 (Mükerrer)). https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23172_1.pdf. (25.11.2022).
- Resmi Gazete (2008). *Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik* Resmi Gazete (Tarih: 02.06.2010, Sayı: 27009). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080926-4.htm>. (25.11.2022).
- Royne, M. B., Levy, M. and Martinez, J. (2011). “The Public Health Implications of Consumers’ Environmental Concern and Their Willingness to Pay for an Eco-Friendly Product”, *The Journal of Consumer Affairs*, Volume: 45, Number: 2.
- Sağdıç, O. Kayacan, S. Dertli, E. ve Arıcı, M. (2020). “Gıda Güvenliği Açısından Covid-19 Etmeni Sars-Cov-2’nin Değerlendirilmesi ve Korunma Yöntemleri”. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 18: 927–933.
- Salıcık, D. ve Yıldırım Kumral, A. (2017). “Bursa İli Kentsel Alanında Tüketicilerin Güvenilir Gıda Tüketimine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi”. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31(2), 69-82.
- Sertyeşilişik, E. (2022). “Gıda Güvencesini Arttırmaya Yönelik Sürdürülebilir Tarım Ve Çevre Politikaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl: 2022, Cilt: 13, Sayı: 36, 1394-1406.
- Soğancılar, N., Dereli, Z. ve Sağlam Arı G. (2022). “Covid-19 Salgınında Gıda Güvencesi: Gıda Tedarik Zincirlerine Bağlı Etkiler”. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*. Yıl: 2022, C:6, S:2, ss.2333-2349.
- Söğüt, B., İnci, H., Taysı, M.R. ve Karakaya, E. (2020). “Gıda Güvenliği Hakkında Tüketici Davranışlarının Belirlenmesi (Bingöl İli Kent Merkezi Örneği)”. *Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences*. 7(13), 155-168.
- Swinnen, J. ve Mcdermott, J. (2020). *Covid- 19 and global food security*. EuroChoices, 19(3), 26-33.
- Şahin, M. (2001). *Sürdürülebilir Gıda Kalitesi ve Gıda Güvenliği*. Bitirme Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Samsun.
- Şafak, M. (2006). *Kadınların Gıda Güvenliği Konusundaki Bilgi ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Seminer Ödevi(Basılmamış). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şanlıer, N. (2009). *The Knowledge And Practice Of Food Safety By Young And Adult Consumers*. Food Control, 20: 538-542.
- Tayar, M. ve Kılıç, V. (2014). “Gıda Endüstrisinde Hijyen ve Sanitasyon”. *Bursa: Dora Yayıncılık*.

- Tayar, M. (2020). "Gıda Güvenliği ve Covid-19". *Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni*, 11(2), 61-71. <https://doi.org/10.38137/vetfarmatoksbulen.765700>.
- Tepe, F., Özer C., Salalı, H. E., Demirbaş, N., (2022). "Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketicilerin Gıda Alışveriş Davranışlarındaki Değişim: Bursa ve Eskişehir İlleri Örnekleri". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 08 (01). Erişim Adresi: <https://www.researchgate.net/publication/359230455>.
- Tolun, B.Ç. ve Bulut, N., (2021). "Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketicilerin Gıda Ürünleri Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45: 15-31.
- Topuzoğlu, A., Hıdıroğlu, S., Ay, P., Önsüz, F. ve İkışık, H. (2007). "Tüketicilerin Gıda Ürünleri İle İlgili Bilgi Düzeyleri ve Sağlık Risklerine Karşı Tutumları". *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (4): 253-258.
- Tsen, C. H., Phang, G., Hasan, H. ve Buncha, M. R. (2006). "Going Green: A Study of Consumers' Willingness to Pay for Green Products in Kota Kinabalu", *International Journal of Business and Society*, Volume: 7, Number: 2.
- Türkiye Diyetisyenler Derneği (TDD) (2020). Türkiye Diyetisyenler Derneği'nin Koronavirüs (Covid-19) Hakkında Beslenme Önerileri. <http://www.tdd.org.tr/index.php/duyurular/69-covid-19-beslenme-onerileri>. (18.10.2022).
- Türk-İncel, E. (2005). *Yetişkin Tüketicilerin Besin Güvenliği Konusunda Bilgi ve Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi(Basılmamış). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Udmale, P., Pal, I., Szabo, S., Pramanik, M., ve Large, A. (2020). *Global food security in the context of Covid-19: A scenario-based exploratory analysis*. *Progress in Disaster Science*, 7, 100120.
- U.S. Food and Drug Administration (FDA). (2020). *Guidance for food businesses on coronavirus (Covid-19)*. <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-guidance-for-food-businesses/guidance-for-food-businesses-on-coronavirus-covid-19>.
- Uzunöz, M., Büyükbay, E. O. ve Gülse Bal, H. S. (2008). "Kırsal Kadınların Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeyleri (Tokat İli Örneği)", *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Sayı: 2, ss: 35-46.
- Yaralı, E. (2018). "Gıda Zincirinde İzlenebilirlik". *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*. 23(1):108-119.
- Yüzbaşıoğlu, R., Kızılaslan, H., Kızılaslan, N. ve Kurt, E. (2018). "Gıda Güvenilirliği Açısından Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Sivas Kentsel ve Kırsal Kesimde Kırmızı Et Tüketimi". *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7(3): 49-60.
- Zorba, N. N. D. ve Kaptan, M. (2011). "Consumer Food Safety Perceptions and Practices in A Turkish Community". *Journal of Food Protection*, 74(11), 1922-1929. -126.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Kararı



ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
24.09.2021	09	2021/757

KARAR NO: 2021-757
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Havva KOÇ' un Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YILDIRIM danışmanlığında “ Samsun İlindeki Tüketicilerin Covid19 Pandemisi Nedeniyle Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği Algısındaki Değişiklikler ve Ödeme İstekliliği” isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve bilgisayar ortamında anket/test çalışmalarını içeren 28629 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Havva KOÇ' un Dr. Öğr. Üyesi Çağatay YILDIRIM danışmanlığında “ Samsun İlindeki Tüketicilerin Covid19 Pandemisi Nedeniyle Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği Algısındaki Değişiklikler ve Ödeme İstekliliği” isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket ve bilgisayar ortamında anket/test çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Havva KOÇ, Samsun Cumhuriyet Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi bölümünden 09.06.2014 tarihinde mezun oldu. 2020 yılında OMÜ LEE Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-9675-6966

Yayınlar:

1. Samsun İlindeki Tüketicilerin Covid-19 Pandemisi Nedeniyle Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği Algısındaki Değişiklikler